HAYALİ SÖYLEŞİLER

SHAKESPEARE

"Bütün dünya bir sahnedir. Ve kadın erkek herkes ancak birer oyuncu"

Stanley Wells

Joseph Fiennes önsözüyle

Stanley Wells, dünyanın önde gelen Shakespeare uzmanlarından biri olarak kabul edilir. Aynı zamanda Shakespeare Doğum Yeri Vakfı Başkanı olan Wells, Oxford ve Penguin'in yayınladığı Shakespeare eserlerinin editörüdür. Başlıca kitapları arasında *Shakespeare: The Poet and His Plays* (Shakespeare: Şair ve Oyunları), *Shakespeare, Sex and Love* (Shakespeare, Seks ve Aşk) ve Paul Edmondson'la birlikte yazdığı *Shakespeare's Sonnets* (Shakespeare Soneleri) yer alır.

Joseph Fiennes, 20 Mayıs 1970'te Salisbury'de dünyaya geldi. Ralph Fiennes'in kardeşi olan ünlü aktör tiyatro dışında pek çok film ve dizide rol aldı. Gwyneth Paltrow'la birlikte rol aldığı *Aşık Shakespeare* filmiyle uluslararası üne kavuştu.

HAVALİ SÖYLEŞİLER

SHAKESPEARE

Kolektif Kitap -6
Hayali Söyleşiler -3
Shakespeare, Hayatı ve Düşünceleri
Özgün Adı: *Shakespeare... Offthe record*

ISBN: 978-605-86679-5-2
Yayına Hazırlayan: Evrim Öncül Son Okuma: Bilge Ceren Şekerciler
Kapak Tasarımı: Deniz Akkol Sayfa Düzeni: Kolektif Tasarım
1. Baskı, Ekim 2012, İstanbul Sertifika No: 25574
Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 239
Topkapı, İstanbul | 0212 613 11 12 Sertifika No: 12491

Kolektif Kitap Bilişim ve Tasarım Ltd. Şti.
Caferağa Mah. Ressam Şeref Akdik Sok. No: 10 Kadıköy, İstanbul
www.kolektifkitap.com | info@kolektifkitap.com
T: 0216 337 05 18 | F: 0216 337 03 18

HAYALİ SÖYLEŞİLER

SHAKESPEARE

Stanley Wells

Edward de Bono
önsözüyle

Türkçesi: Ömer Karakurt

Önsöz - Joseph Fiennes

William Shakespeare kimdir? Bu konuda akademisyenlerin sayısı kadar teori, uzmanların sayısı kadar da fikir ayrılığı var. *Aşık Shakespeare* filminde onu canlandırdığım role hazırlanırken başlangıç noktam, Shakespeare'in etrafındaki insanların özelliklerini tıpkı sünger gibi içine çeken müthiş gözlemciliğiydi. İşin anahtarı Will Shakespeare'in "sokaktaki adam" olmasıydı: Siyasi görüşleri geniş kapsamlıydı; dini konularda tarafsızdı; cinsellik söz konusu olduğunda her görüşe oturtabilirdiniz onu. Sokaktaki çocuktan krala kadar herkesle anlaşabilirdi ve yarattığı karakterlerle benzer sorunlara sahipti. Şüphelerinin ve çelişkilerinin farkında oluşu onu tam anlamıyla insan yapıyordu.

En sevdiğim monologlardan biri *Size Nasıl Geliyorsa* oyunundaki "İnsanın Yedi Evresi"dir; Shakespeare burada mızıldanan bebekten aşığa, askerlik ve bilgelikten ikinci çocukluğa kadar ömür boyu geçirdiğimiz evreleri tasvir eder. Onun külliyatı sanki kendi hayatının evrelerini yansıtır: *Romeo ve Juliet*'teki canlı dizelerden *Kısasa* Kısas'taki nispeten zorlu döneme, oradan da *Hamlet*'teki bunalımlı adama ve *Fırtına*'daki coşku ve aşkınlığa... Sanatçının hayatı insan kırılganlığını sıradı-şı bir şekilde yansıtan olağanüstü güzellikteki eserlerinde, tıpkı Rembrandt'ın otoportrelerinin kronolojik olarak sergilenmesi gibi, gözler önüne seriliyor.

Elizabeth döneminden bugüne kadar gerçekleşen tüm teknolojik gelişime rağmen Shakespeare'in kaleme aldığı insanlık halleri geçerliliğini korumaya devam ediyor. Hala aşık oluyor, öfkeye kapılıyor, açgözlü davranıyoruz; hala ya zenginliğe önem veriyor ya bağnazlık ediyor ya da maneviyat arıyoruz. Karşımızda insanlığın tüm acılarını anladığı gibi,

hayatı, mizahı ve eğlenceyi de sevmiş biri var. Daha yalın bir ifadeyle, Shakespeare gelmiş geçmiş en büyük edebiyatçı hümanistlerden biri.

Giriş

Son dört yüz yıldır Shakespeare'e duyulan hayranlık onu şair ve oyun yazarı olarak dahi mertebesine yükseltti, sözleri insanların her tür duygu halini anlatabilen bir dile dönüştü. Shakespeare, kendisinin aklına hayaline gelmeyecek şekilde ahlaki, siyasi ve kültürel konularda uzman biri olarak anılıyor. Sırf ismi bile beğenilmenin, meydan okumanın, tartışmanın, deliliğin, ihtişamın ve ara sıra da, özellikle öğrenciler arasında, can sıkıntısının tetikleyicisi olabiliyor. Shakespeare'in mirası, bir hayatın ve o hayatın ait olduğu dönemin hikayesinin çok ötesine geçerek ondan sonra gelen her neslin sanatsal ve kültürel çabalarına hükmediyor.

Shakespeare ile tanışmak nasıl olurdu? Nasıl biriydi? Ona en çok ne sormak isterdik? Bize nasıl yanıt verirdi?

Bu projeye başlamadan önce karşılaştığımız, sonrasında çayın demlenmesi gibi akıl süzgecinden geçirdiğimiz sorulardan bazılarıydı bunlar.

Öncelikle dünyanın en büyük yazarı karşısında sesimizin tonu nasıl olmalıydı? Şüphesiz o serbest nazım ko-nuşamıyordu, bizim de artık kullanılmayan söz ve deyimlerden oluşan sahte, abartılı bir sözde Shakespeare dili uydurmaya hiç niyetimiz yoktu. Sonunda bizimle samimi, arkadaş canlısı ve fazla abartılı olmayan bir modernlikte konuşması gerektiğine karar verdik, böylece eserlerindeki bazı imaları da açığa çıkarabilecektik. Onun güler yüzlü, gösterişten uzak ve kendini çok ciddiye almayan biri olmasını istedik, çünkü gerçekte de böyle biri olduğunu hayal ediyorduk. Onun tam bir profesyonel, iyi bir iş arkadaşı, ayakları yere basan bir şair, aynı zamanda da mesleki başarılarından gurur duyan biri gibi görünmesini istedik. Ömrünün son günlerini yaşayan birine uygun olarak

bir miktar nostalji kurguladık, bu sayede onun cevaplarını duygusal değil, insani bir açıdan renklendirme olanağına kavuştuk. Onu tevazu sahibi, çalışkan, becerikli ve ailesine bağlı biri olarak gördük.

Bu kitapta hatırı sayılır miktarda yoruma yer vermek zorunda kaldık. Shakespeare'in hayatı, elimizdeki bilgilerde bulunan pek çok boşluk nedeniyle hayal gücü kullanmaya müsait durumdaydı. Yazarın kısa hayat hikayesinin ardından gelen söyleşimizde onun hakkında bilinen gerçekleri mümkün olduğunca doğrulamaya ve eksik noktaları mantıklı çıkarımlarla doldurmaya çalıştık. Ayrıca, öyle olduğuna inandığımız Shakespeare'i düşünceli, bilgili, önyargısız, nüktedan, iyi huylu ve son derece cana yakın biri olarak resmetmeye çalıştık.

William Shakespeare(1564-1616) Kısaca Hayatı

Globe Tiyatrosu sessizliğe büründü. Aralarında lord-ların, zarif hanımların, kibar beylerin, tüccarların, denizcilerin, avukatların, hizmetçilerin, uşakların, öğrencilerin, hayat kadınlarının, kerhane sahipleri ve dilencilerin olduğu, birçoğunu sadece bir kuruş karşılığında ayakta dikilenlerin oluşturduğu üç bin kişilik kalabalık, yeni bir oyunu bir bahar vakti gün ışığı altında izliyor. Richard Burbage sahneye Kral Lear olarak giriyor. Kollarında genç bir erkek oyuncunun canlandırdığı kızı Cordelia var. Burbage büyülü sessizliği bir saat kadar önce bir delilik nöbetinde kopardığı çığlıktan daha acılı bir kederle bölüyor. Çok sevgili Cordelia'sı "toprak kadar ölü". İngiliz tiyatrosunda bu kadar kasvetli bir sahne görülmemişti. Oyunun 42 yaşındaki yazarı William Shakespeare hikayenin önceki uyarlamalarından tamamen farklı olarak, cesur bir kararla Cordelia'nın ölümüne izin vermişti. Böylelikle varoluşun doğasına dair ciddi sorular sorulmasını ve *Kral Lear*'ın her sahnelenişinde bu soruların

tekrarlanmasını sağlamıştı. *Kral Lear* Shakespeare'in tartışmasız en iyi ve insanlık tarihinin en üstün sanatsal başarılarından biri.

Fakat Shakespeare kimdi ve böylesine cesur, radikal ve sorgulayıcı bir bakış açısını nasıl edinmişti? Yanlış yönlendirilmiş bir yığın insan, Stratford-upon-Avonlu William Shakespeare'in kendisine atfedilen eserleri yazmadığını ispatlamaya adadı hayatını. Onları kimin yazdığını ortaya çıkarmaya yönelik tuhaf araştırmalar 18. yüzyılın sonlarına doğru başladı; bir aristokratın ya da üniversite eğitimi almış birinin bunu yapmış olabileceği söylendi. Shakespe-are hakkında çok az şey bilindiğini kolaylıkla söyleyebiliriz. Hayat hikayesinde karşılaştığımız bu kaçınılmaz boşlukların dışında elimizde belgelenmiş bilgiler de var.

İşte o belgeler ışığında bildiklerimiz şöyle: William Shakespeare 26 Nisan 1564'te yaklaşık 1800 kişinin yaşadığı müreffeh bir pazar kasabası olan Stratford-upon-Avon'da bulunan Holy Trinity Kilisesi'nde vaftiz edilir. 1557'de evlenen William John Shakespeare (1530-1601) ile Mary Arden (ö. 1608) çiftinin üçüncü çocuğu olan William'ın ablaları Joan (d. 1558) ve Margaret (156263) bebekken ölürler. Erkek kardeşi Gilbert 1566'da (ö.1612), bir diğer Joan 1569'da (ö. 1646), Anne 1571'de (ö. 1579), Richard 1574'te (ö. 1613) ve bir oyuncu olan en küçük kardeşi Edmund 1580'de (ö. 1607) doğar.

Bir eldiven üreticisi, tabakçı ve beyaz kösele tüccarı olan John Shakespeare aynı zamanda belediye meclisi üyesidir. 1561-1563 yıllarında belediyede mülk ve finans işlerinden sorumlu olan baba Shakespeare 1568'de en üst mevki olan kral temsilciliğine atanır. Bu görevi sırasında Stratford'ta ilk kez, Kraliçe'nin Adamları ve Wor-cester Kontu'nun Adamları adında iki oyun kumpanyası sahne alır. John Shakespeare yasadışı yün ticareti yaptığı ve kredilerine yüksek faiz işlettiği için hakkında soruşturma açılmasına rağmen 1571'de Belediye Meclisi Başkanlığı'na seçilir, bir yandan da kral temsilcisi yardımcılığı ve sulh hakimliği yapar. 1596'da kazandığı hanedan armasıyla resmen yüksek tabakaya girer. Aile armasına simge olarak *Non sanz Droict* (Doğru Olmaksızın Asla) yazdırır.

28 Kasım 1582'de John'un oğlu William civardaki Shottery köyünden Anne Hathaway'le (?1555-1623) Worcester Piskoposu'nun özel izniyle evlenir, çünkü Anne halihazırda üç aylık hamiledir. Önce kızları Susan-na

(1583-1649), iki yıl sonra da ikiz kardeşler Hamnet (ö. 1596) ile Judith (ö. 1662) dünyaya gelir.

Shakespeare'in 1585-92 yılları arasındaki, "kayıp yıllar" olarak da nitelenen hayatına dair yazılı bir kaynak mevcut değil. Yazarın yeniden ortaya çıkışı 1592'de, popüler bir yazar olan Robert Greene'in (1558-92) sözde ölüm döşeğinde kaleme aldığı (kaynağı tartışmalı) bir kitapla olur. Kitapta Shakespeare'in kendini "ülkede sahneleri sallayabilen tek oyun yazarı" olarak gören "yeni-yetme bir karga" olduğu yazar. O sıralar Shakespeare'in VI. Henry dönemi üzerine yazdığı üç oyun büyük başarı kazanmış olduğundan, yapılan gönderme mesleki bir kıskançlığı yansıtır gibidir. Yazarın adı ilk kez bir sonraki yıl, oyun yazarı arkadaşı Christopher Marlowe'un da öldürüldüğü 1593'te *Venüs ile Adonis* adlı erotik bir şiir kitabının kapağında görünür. Bu kitap da, tıpkı 1594'teki *Lucrece'e Tecavüz* gibi, Southampton'ın üçüncü Kontu Henry Wriothesley'ye (1573-1624) adanmıştır. Her iki şiir de 1616'ya kadar birçok kez basılır ve yaşarken Shakespeare'in en başarılı eserleri arasında yer alırlar.

Shakespeare'in oyun yazarı olarak mesleki kariyeri profesyonel tiyatronun yükselişine denk gelir. Oyun sahnelemek için tasarlanan ilk önemli yapı 1576'da Londra, Shoreditch'te James Burbage (1531-97) tarafından inşa edilir. Burbage'in oğlu Richard (1568-1619) sonrasında Shakespeare'in en önemli oyuncusu ve diğer rollerin yanı sıra III. Richard, Hamlet, Othello ve Lear'ı oynayan ilk kişidir. 1595'te Shakespeare, Lord Chamberlain'in Adamları kumpanyasında ödeme yapılacaklar listesine eklenir ki bu da onun şirketin ortaklarından biri olduğunu göstermektedir. Kraliçe I. Elizabeth'in (1533-1603) önünde sahneye çıkmadıkları zamanlarda kumpanya, sözleşmelerinin dolduğu 1597 yılına kadar oyunlarını Tiyatro'da oynar. Aynı yılın baharında Shakespeare, Stratford-upon-Avon'da Yeni Mesken adını verdiği büyük bir ev satın alır. (Tam olarak ne kadar ödediğini bilmesek de sıklıkla bahsedildiği gibi 60 sterlin olmasa gerek, çünkü o yıllarda Stratford'ta bir okul müdürünün yıllık geliri yaklaşık 20 sterlin kadardı, dolayısıyla eve 120 sterlin civarında bir para ödemiş olmalı.) Aynı yıl Tiyatro'nun keresteleri Thames Nehri'nin güney yakasına taşınarak Globe Tiyatrosu'nun inşasında kullanılır. İnşaatın tamamlandığı 1599 yılına kadar Lord Chamberlain'in Adamları oyunlarını

nehrin kuzeyindeki Curtain Tiyatrosu'nda sahneler. Veba salgını yüzünden tiyatrolar kapatıldığında kumpanyalar taşraya turneler düzenler.

1597 yılında Londra, Bishopsgate'te yaşadığı sırada Shakespeare'in adı vergisini ödemeyenler listesindedir, 1598 yılında da bu durum değişmez. Shakespeare'le alakalı günümüze ulaşan tek mektup da aynı yıla aittir. Richard Quiney (1577 öncesi-1602) adında Strat-fordlu bir adam tarafından kaleme alınan bu mektupta, Stratfordlular adına 30 sterlin borç istenmektedir. Shakespeare'in parayı verip vermediğini bilmiyoruz. Yine aynı yıl edebiyat tarihçisi ve rahip Francis Meres (1565-1647) Shakespeare'i onun en sevdiği yazar olan Ovidius'la kıyaslar ve hala kayıp olan *Love's Labour's Won* (Aşkın Çabası Galip Geldi) da dahil olmak üzere oyunlarının on ikisinden "özel arkadaşları arasında tatlı soneler" diye övgüyle bahseder. 1599 civarında William Scott *Bir Şiir Modeli* başlıklı bitirme tezinde, Shakespe-are üzerine kısa ama bilinen en erken edebi eleştiriyi sunar. Scott, yazarından bahsetmeden *Lucrece'e Tecavüz* ve *II. Richard*'dan alıntılar yapar.

yılı, Essex Kontu tarafından hükümdara karşı gerçekleştirilen başarısız bir başkaldırı girişimine sahne olur. Kontun adamları isyanın gerçekleştiği akşam halkı galeyana getirmek amacıyla Lord Chamberlain'in Adamları'na *II. Richard'ı* oynatırlar. İsyan amacına ulaşamaz ve kumpanya elemanları, isyan, kamu düzenini bozma gibi kraliyet duruşmalarının yapıldığı Star Cham-ber denen mahkemede olaylarla ilgili ifade verirler. Essex kafası kesilerek idam edilir. Southampton Kontu (kedi-siyle birlikte) Londra Kulesi'ne hapsedilir, fakat çok geçmeden, 1603 yılında I. James'in Elizabeth'in ardından tahta çıkmasıyla serbest bırakılır.

yılında Shakespeare Eski Stratford'ta 320 sterlin karşılığında yaklaşık 400 dönümlük bir arazi alır. Aynı yıl John Manningham (ö. 1622) adlı bir hukuk öğrencisi Londra'da Middle Temple'da *On İkinci Gece ya da Siz Nasıl İsterseniz* adlı oyunun ilk gösterimlerinden birini izler ve Shakespeare ile Burbage'in oyun sonrası aynı ka

dınla randevu ayarlamaya çalışmaları üzerine nükteli bir anekdot kaydeder.

I. James'in 1603 yılında tahta çıkmasıyla birlikte Lord Chamberlain'in Adamları, "Kral'ın Adamları" olur ve Shakespeare ile birkaç arkadaşı

1604’te kralın taç giyme töreninde kırmızı saray üniformasını üstlerinde taşımaya hak kazanırlar. Oyun yazarımız en büyük yatırımını sonraki yıl yaparak, Stratford kilise vergisinin (kiliseye her yıl gelirinizin onda biri oranında verdiğiniz vergi) yarı hissesi için 440 sterlin öder (buradan yıllık 60 sterlinlik bir gelir beklentisi vardır).

Shakespeare’in bildiği tek torunu -kızı Susanna ile doktor kocası John Hall’un kızları- Elizabeth’in (ö. 1670) dünyaya geldiği 1608’de yazar annesini kaybeder. Yıllar içinde yazdığı şiirleri *Shakespeare’in Soneleri* adıyla 1609 yılında yayınlanır. Yine 1609’da Kral’ın Adamları eski bir manastır olan yaklaşık altı yüz koltuklu Blackfri-ars Tiyatrosu’nu alır. Globe’dan daha küçük, kapalı olan bu mekan onlara gösterilerde ışık ve özel efekt kullanabilme imkanı verir. Kariyerinin son yıllarında Shakes-peare, John Fletcher ile (1579-1625) çalışır ve kayıp olan *Cardenio, Her Şey Gerçek (VIII. Henry* olarak da bilinir) ve *İki Soylu Akraba’yı* beraber yazarlar.

Doğrudan Shakespeare’in ağzından çıktığı kaydedilen tek ifade, 1612 yılındaki bir duruşmaya aittir. Bir çırak olan Stephen Belott kayınpederi Christopher Mountjoy’a
karşı, 1604 yılında söz verdiği evlilik anlaşmasını yerine getirmediği için dava açmış, Shakespeare de arabulucu olarak meseleyi çözmeye çalışmıştır. Mahkemedeki beyanında her iki adamı da “on yıla yakındır tanıdığını”, Belott’un “çok iyi ve çalışkan bir hizmetçi” olduğunu, Mountjoy’un da ona “özel bir ilgi ve sevgi” gösterdiğini söylemiştir. Dava Belott’un lehine sonuçlanır.

Bir yıl sonra Shakespeare bir uşağına Blackfriars Tiyatrosu yakınlarında 140 sterline bir kulübe satın alır ve sonraki iki yılını Stratford’taki arazisinin çevrilme-siyle ilgili ihtilafları çözmeye çalışarak geçirir. Kızı Ju-dith Şubat 1616’da Thomas Quiney’yle (?1589-1662/3) evlenir. Muhtemelen yeni damadına güvenmediğinden, kızının çıkarlarını korumak adına vasiyetini değiştirir (25 Mart’ta imzalanmış). Shakespeare’in ölüm nedenini bilmiyoruz. Malının büyük kısmı kızı Susanna’ya kalır. Anne Shakespeare miras sırasında özellikle ikinci sıraya yerleştirilir. Judith’e evlilik anlaşması gereği 100 sterlin, evli kaldığı sürece verilecek 150 sterlinin faizi ve altın yaldızlı gümüş bir kase kalır. Tabakların geri kalanı torununa verilir. Vaftiz oğlu William’a yirmi altın şilin kalırken, Stratfordlu

arkadaşı Thomas Coombe Shakespeare'in kılıcını alır. Oyuncu arkadaşları Richard Burbage, John Heminges (1566-1630) ve Henry Condell'e (1576-1627) ölümünden sonra onun anısına takacakları yüzüklerin parasını bırakır. Burbage 1619'da ölür, fakat diğer ikisi Shakespeare'in toplu oyunlarını (yarıya yakını ilk kez olmak üzere) yayınlamak için çok çalışır ve nihayet 1623 yılında amaçlarına ulaşırlar. Shakespeare'den geriye kalan en büyük mirastır bu.

William Shakespeare 25 Nisan 1616 yılında Stratford-upon-Avon'daki Holy Trinity Kilisesi'nde defnedilir (mezarı hala ibadethanenin içinde ziyaret edilebilmektedir). Yanı başında duran, muhtemelen içinde vaftiz edildiği kurna, ağaçtan oyulmuş garip ama harika bir koro standı ile pencerelerdeki vitraylar ve günümüze kadar varlıklarını sürdürememiş olan duvar resimleri onun en eski hayalinden izler taşır. Mezar kitabesinde şunlar yazmaktadır:

İsa aşkına, sevgili dost
Dokunma tek bir tozuna buranın.
Kutsansın bu taşı koruyan
Ve lanetlensin kemiklerimi yerinden oynatan.

Mezarın üstünde Hollandalı zanaatkar Geerhart Janssen'in yaptığı bir büstü yer almaktadır. Latince yazılmış bir kitabe onu klasik edebiyatın devleriyle kıyaslarken, İngilizce yazılmış kitabede ise onun büyük bir yazar olduğu ifade edilmektedir. Bu büst ve Hollandalı Martin Droeshout tarafından yapılmış ve Shakespeare'in eserlerinin toplu basımı olan *First* Folio'nun (İlk Folyo) kapağında görebileceğiniz gravür Shakespeare'e en çok benzeyen figürlerdir.

Shakespeare'in soyağacının kendi dalı 1670 yılında torunu Elizabeth'in ölümüyle sona erer. Yazarın kız kardeşi Joan'un soyundan gelenlerse 19. yüzyılın başlarına kadar evin, Shakespeare'in Doğum Yeri olarak adlandırılan bölümünde yaşadılar.

Bilinen gerçekler bu kadar. Shakespeare'in hayat hikayesinin geriye kalanı makul ve mantıklı tahminlerle tamamlandı. Okul kayıtları günümüze ulaşmasa da, William kralın bölgedeki temsilcisinin oğlu olarak yerel gramer okulunda parasız okumuş olmalı. Zaten eserlerinde de böyle bir eğitimin etkilerine rastlanır. Bu okullarda çocuklara söz sanatlarıyla birlikte Latin ve Yunan edebiyatı öğretilirdi; günler uzun, tatiller kısaydı. Okuldan

muhtemelen on beş yaşında mezun olmasına ve üniversiteye gitmemesine rağmen Shakespeare'in bugünkü üniversitelerin klasik edebiyat bölümü mezunları kadar bilgiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Shakespeare İtalyanca anlayabiliyor (o yıllarda *Othello*'yu yazarken esinlendiği kaynak yalnızca İtalyanca bulunabiliyordu) ve Fransızca yazabiliyordu (ki *V. Henry*'yi Fransızca yazmıştı). Ayrıca Katolik kilisesine yakınlık duyması ihtimal dahilinde olsa da kanun gereği her pazar Protestan kilisesine gitmek zorundaydı.

Shakespeare'in 1585-1592 yılları arasında neler yaptığına dair çeşitli varsayımlar mevcut. Bunlardan ilki ve olasılığı en yüksek olanı, memleketinde beyaz kösele ve

eldiven yapmayı öğrenerek ailesini geçindirmeye çalıştığı. Stratford ile Londra arasında yaptığı seyahatlere ne kadar vakit harcadığını bilemiyoruz (zira yol iki yöne de iki üç gün sürüyordu). Ömrünün son günlerine kadar Londra'da kendi evi olmadığını biliyoruz; Paskalya'dan önceki kırk günlük büyük perhizde ve tiyatroların kapalı olduğu zamanlarda yazmak için muhtemelen Stratford'a dönüyordu. Gayet sofistike bir edebiyat yazarı olduğundan, yazarken ihtiyaç duyduğunda kitapları yakınlarında olmalıydı.

First Folio'daki övgü yazıları arasında Shakespeare'in eski bir arkadaşı ve rakibi olan Ben Jonson'ın (15721637) kaleme aldığı "sadece kendi döneminin değil, tüm çağların adamı" ve "Avon'un tatlı kuğusu" gibi ifadeler vardı. Jonson onu bir taraftan klasik yazarlarla kıyaslarken, diğer taraftan İngiltere'nin en büyük ulusal yazarı ilan ediyordu. 1661 yılında Stratford-upon-Avon'un papaz yardımcısı Rahip John Ward (1629-81) o sırada 76 yaşında olan Judith Quiney'yi ziyaret ederek, ondan babası hakkında bilgi almayı kafasına koydu. Ancak Ward ulaşamadan Judith öldü, ne yazık ki bu kayıpla edebiyat tarihinin en önemli hayat hikayelerinden biri de eksik

kaldı.

Şimdi Globe Tiyatrosu alkıştan yıkılıyor. *Kral Lear* az önce sona erdi. Daha önce İngilizcede duyulmamış yepyeni kelimeler söylendi. Oyun, Shakespeare'in diğer eserlerindeki gibi, hem komedi hem de trajedi unsurlarıyla bezenmişti. Seyirci afallamış, sarsılmış, hislenmiş, tatmin olmuş durumda ve yoğun bir duygusal, bedensel tükenmişliğe teslim. Büyük ihtimalle Shakespeare de oradaydı. Kendi zamanında ünlü biri

olduğunu biliyordu. Gelgelelim bir efsaneye dönüşmesi için eserlerinin gelecek nesillerce peş peşe okunması, düzenlenmesi ve sahnelenmesi gerekecekti.

Şimdi Artık Konuşmaya Başlayalım...

İlerleyen sayfalarda Shakespeare, on beş farklı konu üzerine hayali bir söyleşiye dahil olacak, yanıt arayan sorulara özgürce cevap verecek. *Sorular italik,*

Shakespeare'in yanıtları roman yazı karakterindedir.

Okula Gider İsteksiz[1]

1 Size Nasıl Geliyorsa: 2. Perde, 7. Sahne, Jaques'ın repliği.

Shakespeare'in zamanında, Warwickshire'daki Stratford-upon-Avon'un nüfusu yaklaşık 2000 civarındaydı ki Londra'nın nüfusunun 200.000'den fazla olmadığını düşünürsek bu rakam hiç de az değildi. Avon Nehri kıyısına kurulmuş bu pazar kasabası, kralın tayin ettiği bir temsilcinin önderliğinde danışmanlar ve belediye meclisi üyeleri tarafından yönetiliyordu. Yöneticiler, içinde bir gramer okulu ve ona bitişik küçük bir kilise olan belediye binasında görev yapıyorlardı. Söz konusu binalar, etkileyici Holy Trinity Kilisesi ile birlikte hala dimdik ayakta duruyor. Okulun cömert bağışçıları ve Oxford mezunla rından oluşan bir öğretmen kadrosu vardı. Kayıtları günümüze ulaşamamış olsa da Shakespeare'in burada öğrenci olduğuna dair kuşku duymamızı gerektirecek hiçbir neden yok. Söyleşi, Shakespeare'in doğduğu yerin bitişiğindeki bir handa yapılmıştır.

Günaydın Üstat Shakespeare! Umarım burada, kendi doğum yerinizde rahatınız yerindedir. Eminim bu odayı hatırlıyorsunuzdur.

Evet, kesinlikle tanıdık geliyor, fakat tam olarak çıkaramadım.

Sizin zamanınızda burası The Maidenhead adlı hanın meyhanesiydi ve siz yan binanın üst katındaki bir odada dünyaya gelmiştiniz!

Anlıyorum. Benim zamanımda biraz faklıydı! Şimdi kim yaşıyor?

Yaklaşık 150 yıldır kimse yaşamıyor. 1847 yılında ka-mulaştırıldı ve şehrin farklı yerlerindeki aile üyelerine ait bir dizi evle birlikte Shakespeare Doğum Yeri Vakfı tarafından koruma altına alındılar. Bu evler her yıl yüz binlerce turist tarafından ziyaret ediliyor.

Aman Tanrım! O niyeymiş?

Gelmiş geçmiş en büyük yazarlardan biri olduğunuzun farkında olmalısınız. Oyunlarınız tüm dünyada yüzlerce dilde hem asıl halleriyle hem de çeşitli uyarlama-larıyla sahnelendi. Hayat hikayeniz defalarca yayınlandı. Oyunlarınız, hayatınız ders olarak veriliyor. İnsanlar sizi büyük bir düşünür ve harika bir oyun yazarı olarak değerlendiriyor.

Neden bahsediyorsunuz siz? Ben nasıl olur da Ovidi-us veya *İkizler* adlı eserini *Yanlışlıklar Komedyası* olarak uyarladığım Plautus'tan daha ünlü olabilirim? Muhteşem Geoffrey Chaucer'den, kendine hayran arkadaşım Ben Jonson'dan veya Deptford'ta hazin bir sonla karşılaşan zavallı Christopher Marlowe'dan bahsetmiyorum bile.

Doğru söylüyorum, sizi temin ederim ki ününüz kimseyle kıyaslanamaz. O yüzden bugün sizinle konuşmaya geldim.

İşte buna içilir!

Ne arzu edersiniz? Kahve?

Bir kupa şarap fena olmazdı.

Susuzluğunuzu gidermek için yolun karşısına birini yollarım. Şimdi izin verirseniz size birkaç soru sormak istiyorum. Mesela buradaki, Stratford-upon-Avon'daki yaşantınızdan başlayalım. Sizce burası bir yazarın ye-tişmesi için iyi bir yer mi?

İlkokulda gayet iyi bir eğitim aldığımı düşünürsek, burası bana harika bir başlangıç sundu. Çok sıkı bir eğitim vardı ve yılın çoğu zamanını çalışarak geçirirdik, özellikle kışları gün ağarmadan çalışmaya başlar, akşam vak-tinden önce eve dönmezdik. Her ne kadar oraya isteksiz isteksiz, sürüne sürüne gitmiş olsam da okulun bana kattıklarına minnettarım. Öğretmenlerimin çoğu Oxford mezunuydu ve bana verdikleri Latin edebiyatı ve konuşma sanatı derslerinden dolayı onlara çok şey borçluyum. Sekiz yaşından itibaren sınıfta Latince konuşmak; Latin-ceden dilimize,

dilimizden de Latinceye şiirler ve düzyazılar çevirmek; Latince şiirler, düzyazılar ve mektuplar yazmak; kendi aramızda münazaralar hazırlayıp Latince konuşmalar yapmak zorundaydık. *Stychomythia, epize-uxis, antanaclasis, zeugma, isocolon* gibi Yunan söz sanatı teknikleriyle konuşmalar yapmayı öğrendim ve oyun yazarken onlardan yararlandım. Sonradan bu ifadelerin fazlasıyla biçimsel olduğunu hissetsem de oyuncuların metinleri ezberlemesine faydası olduğunun farkına vardım. Mesela *Windsor'un Şen Kadınları* adlı komedimde, kendimi Latince öğretmeni tarafından sınava çekilirken gösterdiğim küçük bir bölüm vardır.

Tartışma ve münazara oyun yazarının gelişiminde gerçekten önemli bir role sahiptir; bu sayede aynı sorunun iki tarafını da görmeyi öğrendim. Tabii ki harika edebiyat eserleri de okuduk. Benim gözdem Ovidius'tu, özellikle de *Dönüşümler*'i. Ne harika hikayelerdi onlar! Bazılarını oyunlarımda da kullandım. İlk oyunlarımdan biri olan *Titus Andronicus'ta* (Ben Jonson başarısını epey kıskanmıştı!), karakterlerimden biri kitabı sahneye getirmişti. Sonra tarihçiler ve oyun yazarları vardı. Tiyatrodaki ilk yıllarımda insanlar klasik medeniyete büyük ilgi duyarlardı, bunu John Lyly, Kit Marlowe, George Peele ve Tom Kyd gibi yazarların eserlerinde yer alan Roma ve Yunan efsaneleriyle tarihlerinden yapılan alıntılara ve kaynaklara bakarak anlayabiliyordunuz. Okulda Plautus ile Terentius okumak ve oynamak komedilerimi yazarken çok yardımcı oldu, bunun yanında her ne kadar ağır olsa da Seneca bana trajediler hakkında çok şey öğretti.

Okul dışında da çokfazla okur muydunuz?

Evet, annem pek yazamasa da, okumaya düşkündü, ayrıca bazı kasaba sakinleri kitaplarını ödünç verme konusunda bir hayli cömerttiler, böylece birçok şiir, eski masal ve tarih okuması yaptım. Gerçi çoğunun sahip oldukları Latince ve hatta Yunanca yazılmış dini içerikli kitaplardı. Ne yazık ki Yunanca konusunda asla çok iyi olamadım, ki Jonson bu hususta beni merhametsizce alaya almaktan çekinmedi. Kilisede çok şey öğrendim. Her pazar ve hafta içi sık sık gittiğimiz ayinler sayesinde İncil'i çok iyi öğrenebildik. Bazı vaazlar güçlü olsa da, biz gençler için biraz uzun sayılırdı.

Olduğum Gibi Olmak[2]

2 Coriolanus: 3. Perde, 2. Sahne, Coriolanus’un repliği.

Shakespeare’in birazdan dile getireceklerinin çoğu, onun tiyatroya ilgi duymaya başladığı yıllar, gençliği ve evliliği de dahil olmak üzere ilk gönül maceraları hakkında belgelenmiş gerçekler veya makul çıkarımlardır. Ne var ki onun bir oyuncu veya yazar olarak kariyerine nasıl başladığına dair elimizde kesin bilgiler yok. Kendisinin okulda hem İngilizce hem de Latince olgusal ve kurgusal metinler yazmak zorunda kaldığını biliyoruz. Romalı oyun yazarı Plautus’un kaleme aldığı komedilerde oynamış olması da kuvvetle muhtemel. Ayrıca Shakespeare’in keyif için düzyazı ve şiir yazdığını iddia edebiliriz, fakat bu bölümde bahsedilen 145. Sone hakkında aynı kesinlikte konuşamayız, çünkü ilk yazdığı eserlerden günümüze ulaşanına henüz rastlanmadı.

Çocukluğunuzda Londra da dahil olmak üzere hiçbir yerde tiyatro yoktu. Yine de bir şekilde İngilizce oyunlar izleyebildiniz mi?

Büyük beyefendilerin çoğunun kumpanyası vardı ve bunlar sıklıkla turneye çıkarlardı. Oyuncuların vagonlar ve atlarıyla birlikte şehirde olduğunu haber veren davul ve trompet seslerini severdim. Ben dört yaşındayken, babamın kralın temsilciliğini yaptığı yıl çok heyecan verici geçmişti. Çünkü oyuncular oyunlarını belediye binasında sahnelemek üzere ona müracaat ederlerdi. Babam tiyatroya giderken beni de yanında götürürdü. Kendisi belediye meclisi üyesi olduğunu gösteren uzun kırmızı kaftanı, ben de en

güzel kıyafetlerimle en ön sırada otururduk ve oyunun her anının tadını çıkarırdım. Oyunların özel bir yanı yoktu, çok kısaydılar ve benim ilk yazdıklarıma göre içlerinde daha az karakter vardı, ama oyunculuklardan bazıları, özellikle komedyenler çok iyiydi. Biraz daha büyüdüğümde kraliçenin gözde oyuncularından Richard Tarlton'ı görme fırsatım oldu. Onun için bir şeyler yazmayı çok isterdim, ama ben oyun yazmaya başlamadan kısa bir süre önce, 1588'de hayatını kaybetti. Zavallı, henüz sadece kırklı yaşlarındaydı. Aile dostlarımızdan bazıları da oyunlar sahnelediler. Mesela eşimin akrabalarından biriyle evli olan Davy Jones,Whitsuntide'da[3] bir oyun sahnelemek adına şehir meclisini on üç şilin ve dört kuruş vermeye ikna etmişti. Okul gösterilerinde oyunculuk yaptığımdan, önemli rollerden birini alarak ona yardımcı oldum ve bunun benim için hayatın ta kendisi olduğunu fark ettim.

3 Paskalya yortusundan sonraki yedinci pazar gününü takip eden tatil. -çn

Tam o zamanlarda evlenmiştiniz değil mi? Sizce evlenmek için çok genç bir yaş değil mi?

Evet, sadece 18 yaşındaydım -amma da görülmemiş şey! Eşim Anne 26 yaşındaydı. Dürüst olmak gerekirse evlendiğimizde zaten hamileydi. Kilise mahkemesine çıkmadığımız için şanslıydık. Zira annem epey üzülebilirdi. Vorcester Piskoposu'ndan özel izin almak zorunda kaldık.

O sırada yazmaya başlamış mıydınız?

Şiir başta olmak üzere zaten hep bir şeyler karalardım, fakat o zamanlar bile oyun yazmayı kafaya koymuştum. Sessiz, gözlem yapmayı seven biriydim, insanların konuşmalarıyla davranışlarını ilgiyle izlerdim. Çevremde de ilginç insanlar vardı, örneğin yaşlı kurye Bill Green-way gibi. Atlı arabasıyla bazen haftada iki kez Londra'ya gidip gelir, çoğunlukla mektup götürüp erzak getirirdi.

Fakat daha sonra bütün şiirlerimi yırtıp attım, sonelerim arasında yayınladığım biri hariç. Duygusallığıma gelmiş olmalı, eşim Anne'in soyadını verdiğim -Hathaway-"hate away"[1]- bir aşk şiiriydi bu. Son satırları şöyledir:

> "Nefret ediyorum"dan "nefret"i attı, "Senden değil" diyerek
> canımı kurtardı.

Ne kadar zekice! Peki, evlendikten sonra ne oldu?

Kolay zamanlar değildi. Ailemle yaşamak zorundaydık. Gördüğünüz gibi ev çok büyük değildi, hele üç küçük erkek kardeşim Richard, Gilbert, her zaman en sevdiğim kardeşim olan Edmund ve kız kardeşim Joan'u da düşünürsek, evde adım atacak yer yoktu. Altı ay sonra da kızımız Susanna dünyaya geldi. Çok fazla paramız yoktu. Eldiven üreticisi babamın işleri o kadar iyi değildi ve her ne kadar üniversiteye gitmek beni daha mutlu kılacaksa da ona yardımcı olmak mecburiyetindeydim. Birkaç yıl sonra Hamnet ve Judith adlarını verdiğimiz ikizlerimiz dünyaya geldi. Yazmaya ve oyunculuğa can attığım halde, yaşadığım şey hayal kırıklığı ve bunalımdan ibaretti. Sonra başıma talih kuşu kondu. 1587 yılında Kraliçe'nin Adamları gösteri için kasabaya geldiklerinde bir elemanları eksikti. Cesaretimi toplayıp, kumpanyaya katılmak istediğimi söyledim. Çaresiz kalmış olmalıydılar ki oyunu yeniden düzenleyip bana da küçük bir rol verdiler. Yaptığım işi sevdiler ve bana kadroda figüranlık düzeyinde bir iş teklif ettiler. Açıkçası ne kendim ne de Anne için Stratford'ta bir gelecek görebiliyordum. Tahmin edeceğiniz üzere uzun uzun tartıp biçtikten sonra, cesur bir adım atarak işi kabul etmemi kararlaştırdık. Onu ve çocukları geride bırakmaktan nefret etsem de, hayal gücüm harekete geçmişti ve bu kaçıramayacağım bir fırsattı.

Başlangıçta, ihtiyaç duyuldukça bir gösteriden diğerine giden bir oyuncu olarak kazandım hayatımı. Oyunculuğun dışında tiyatronun işletme yönünü de öğrenmek için harika bir deneyimdi bu. İşletmecilik konusunda da yetenekli olduğumu fark ettim, böylece dilenciler ve hizmetkarlardan tutun da evlerinde sık sık oyunlar sergilediğimiz soylu ailelere kadar toplumun tüm kesiminden insanlarla iletişim kurabildim. Oyunlar yazmaya başladım. İlki *Veronalı İki Centilmen'di,* bu oyunu bilir misiniz? Bir İtalyan hikayesinden uyarladığım mütevazı bir çalışma. Kumpanyadaki komedyenlerden birinin Crab adında terrier cinsi, şirin, minik bir köpeği vardı, ikisinin birlikte olduğu bir sahne yazmıştım ve seyirci bayılmıştı.

Tüm Samimiyetimle, Londra'ya Hoş Geldiniz[4]

[4] *IV. Henry:* II. Bölüm. 2. Perde, 4. Sahne, meyhane sahibesi Quickly'nin repliği.

1587'de Shakespeare'in ikizlerinin doğması ile -*Greene's Groatsıvorth of Wit* (Greene'nin İki Paralık Nükteleri) adlı risaledeki taşlamalardan anladığımız kadarıyla- 1592'de Londra tiyatro çevrelerinde belirmesi arasındaki beş yıllık süre, Shakespeare'in "kayıp yıllar" diye nitelenen, hayatının en az bilinen dönemi. Bu yıllarda avukatlık bürosunda çalıştığı, Ben Jonson gibi orduya katıldığı, denizcilik yaptığı veya okul müdürü olduğuna dair çeşitli varsayımlar var. Öte yandan o zamanlar Londra'nın tiyatro hayatı hızlı bir gelişme gösteriyordu. Shakespeare'in tam olarak nasıl, ne zaman, nerede oyunculuk yapmaya ve oyun yazmaya başladığını bilemiyoruz, ancak Greene'nin mesleki kıskançlığını gösteren eleştirilerini göz önünde bulundurursak, bu 1592'den önce olmalı.

Turneye çıkmak iyi de, Londra'da ciddi tiyatrolar halihazırda oyunlar sahnelemekteydi, değil mi? En çok sahne almak istediğiniz yer orasıydı galiba.

Haklısınız. Ben doğduktan üç yıl sonra, yani 1567'de Stepney'de Red Lion adlı bir tiyatro salonu açılmıştı, fakat sadece birkaç ay açık kaldı. James Burbage, Shoreditch'te bir tiyatro inşa edene kadar başka bir yer de yoktu. Oğlu Dick benim en yakın iş arkadaşım oldu. Daha sonraları tiyatro önemli bir endüstri haline geldi. Gerçi şehir yöneticileri ve bağnaz kalabalıklar engeller çıkarmadı değil -tiyatroların şehir sınırlarının dışında kurulma

sebebi de budur. Ama Kraliçe'yle maiyetindekiler oyunları çok sevdiler; biz de yasaklamalardan kurtulmak için, kamuya açık yerlerde sergilediğimiz gösterilerin Whitehall veya Hampton Court saraylarında oynadığımız oyunların provaları olduğu söylentisini yaydık. Maiyetindeki birçok kişinin aksine, Kraliçe bizi izlemeye hiç gelmedi. Saray oyunları sayesinde hem iyi para kazandık hem de tanındık. Oyunlarımızın afişlerinde bununla övünürdük. Mesela Kral James döneminde sahnelediğimiz *Kral* Lear'ın afişinde "Noel tatilinde St. Stephen Gecesi'nde Whitehall Sarayı'nda Majesteleri Kral'ın önünde oynanmıştır" yazıyordu.

Çeşitli zorluklardan bahsettiniz; şehir yöneticilerinin karşı çıkması haricinde ne gibi sıkıntılar yaşadınız?
Tiyatro aşırıya kaçan düzenlemeleri olan bir işti. Tüm kumpanyalar soylu veya kraliyet ailesinden birinin himayesinde olmak zorundaydı, aksi halde oyuncular kolaylıkla başıboş serseri damgası yiyebiliyordu; sonradan birer kilise görevlisi olan John Heminges ve Henry Con-dell gibi iş arkadaşlarımı düşündüğümde, aslında hiç uygun bir tabir değildi bu. Sonra bir de sansür vardı. Tüm oyunlarımızı sahneye koymadan önce sarayın idari işlerinden sorumlu Lord Chamberlain'e sunmak durumundaydık. Kendisi oyunlarımızda hükümet veya kilise karşıtı herhangi bir unsur bulunmadığından emin olmakla yükümlüydü. Yalnız her zaman gerektiği kadar dikkatli davranmıyordu. Ben Jonson, bir diğer harika yazar arkadaşım Thomas Nashe (kendisi popüler tiyatroda yer almasa da son derece özgün oyunlar yazardı) ile birlikte yazdığı *The Isle of Dogs* (Köpekler Adası) adlı oyundaki bir dize yüzünden 1597 yılında hapse atılmıştı. Tom, Yarmouth'a kaçtı, fakat Ben altı hafta içeride kaldı. Birkaç ay sonra da bir düelloda Gabriel Spencer adında bir oyuncuyu öldürdü. Bu yüzden asılabilirdi, fakat onun yerine tüm malvarlığına el kondu ve bu şanslı kurtuluşu hatırlasın diye başparmağından damgalandı.

1606 yılında hükümet karşımıza "Oyuncuların Küfretmesini Önleme Yasası" denilen bir engel daha çıkardı. Oyunlardaki hiçbir karakterin küfretmesine izin yoktu.
Aksi halde on sterlin -bazı işçilerin bir yıllık kazancından fazlasıydı bu!- para cezasına çarptırılabilirdiniz. Meblağın yarısı bizi ihbar eden kişiye

ödeniyordu ki herkes gözünü dört açsın. Sırf *Othello'da* bu yasa yüzünden elliden fazla değişiklik yapmak zorunda kaldım.

Fakat oyuncuların karşılaştıkları en büyük engel vebaydı. Aylarca, hatta yıllarca süren müthiş bir tahribat yarattı. Hükümet hastalığın yayılmasını önlemek için haklı olarak tiyatroları kapattı. Bu da bizim her zamankinden daha uzun süre -1593'ten 1594'ün sonuna kadar neredeyse iki yıl boyunca- turnede kalmamıza neden oldu. Gerçi bu durumun olumlu yanları da oldu, bu sayede ailemle daha fazla vakit geçirdim ve insanların klasik hikayeler söz konusu olduğunda çok iyi işler çıkarabileceğimi gördükleri birkaç uzun şiir yazdım.

Size daha sonra bu şiirler hakkında sorular sormak istiyorum, ama öncelikle ilk yıllarınızdaki tiyatrodan biraz daha bahseder misiniz? Rakipleriniz olmuştur mutlaka, değil mi?

Şüphesiz vardı. En acımasızı Robert Greene'ydi. Ölüm döşeğindeyken yazdığı ve Henry Chettle adlı oyun yazarı bir arkadaşı tarafından *Greene's Groatsworth of Wit* adıyla yayınlanan bir risalesi vardı. Burada beni "yeniyetme bir karga" diye niteleme cüretini gösterip kendimi "ülkede sahneleri sallayabilen tek oyun yazarı" olarak gördüğümü söyledi. Bununla birlikte Greene, John Lyly kadar olmasa da, kendisinden komedi hakkında bir şeyler öğrendiğim *Friar Bacon and Friar Bungay* (Keşiş Bacon ile Keşiş Bungay) ve *James IV* (IV. James) gibi nispeten iyi oyunlar da yazmıştı. Lyly ise tarz sahibi bir yazardı. Özellikle *Aşkın Çabası Boşuna* gibi erken dönem komedilerimi o olmadan yazamazdım. Fakat sadece erkek oyuncuların olduğu kumpanyalarla çalıştığından kendisi gerçek bir rakip sayılmazdı.

İlk yıllarımdaki en iyi trajedi yazarları kuşkusuz Tom Kyd ve benim sevgili serseri arkadaşım Christopher Marlowe'du. O ne muhteşem bir şahsiyetti! Fransa'da hükümet için casusluk yaptığı, sahtecilik skandalına ve Ben'den daha çok kavgaya karıştığı, hatta oğlanlara ve tütüne düşkün olduğu, dine küfredip lanetler okuduğu söylenirdi. Fakat bir melek gibi yazardı. Benim *Venüs ile Adonis* şiirimle boy ölçüşen *Hero and Leander* (Hero ile Leander) gibi şiirleri, şamatalı fakat dokunaklı Ovidius çevirileri ve tabii ki harika oyunları... İçlerinden en sevdiklerim *Büyük Timur* ve *II.* Edward'tı. Ne yazık ki bıçaklanarak öldürüldüğünde sadece 29 yaşındaydı.

Doğum tarihlerimiz arasında birkaç ay olmasına rağmen, ölmeden önce benden çok daha büyük başarılara imza attı.

Öyle Şeyler Anlatırdım ki Sana[1]

Shakespeare'in anlatı şiiri *Venüs ile Adonis* ilk olarak 1593 yılında yayınlandı, sonraki yıl onu *Lucrece'e Tecavüz* izledi. Baş sayfada ismi tam olarak yazılmıştı ve şiirler gayet iyi basılmıştı. Düzeltmelerini kendisi yapmış olabilir. Her birinde yazarın isminin üstünde, Shakespeare'den yaklaşık on yaş genç olan III. Sout-hampton Kontu Henry Wriothesley'ye bir ithaf bulunuyordu. İlk ithaf görece resmi olmakla birlikte, ikincisi daha sıcak ifadeler içeriyordu: "Yaptıklarım sizindir, yapmak zorunda olduklarım sizin, sahip olduğum her bir parça size sadıktır." Bu şiirler Shakespeare'in yaşarken, hatta 17. yüzyılın sonlarına doğru en çok yeniden basılan eserleridir.

İsterseniz Venüs ile Adonis'e *dönelim. İnsanlar sizin isminizi ilk gördüklerinde oyun yazarından ziyade bir şairle karşılaştıkları için çok etkilenmişlerdi. Nasıl oldu bu?*

Yarım düzine kadar oyun yazıp isim yapmaya başladığım zamanlarda veba kabusu şehri vurdu. 1593 yılında sadece Londra'da on bin kişi hayatını kaybetti. Yöneticiler halka açık bütün etkinlikleri yasaklayınca neredeyse iki yıl boyunca tiyatrolar kapalı kaldı. Ben de Stratford'a dönüp şiirlerimi yazdım.

Ne şanslıymışsınız ki, işveren olarak Henry Wriothes-ley'in dikkatini çekmişsiniz.

Kesinlikle öyle. O olmadan işlerin üstesinden gelemezdim herhalde. Londra, Strand Caddesi'ndeki Southamp-ton evinde sahnelenen ve benim de dahil olduğum bir oyun sırasında tanıştırıldık. O sırada henüz 19 yaşında, zeki, sol omzuna dökülen koyu kestane rengi saçları ve tabiatın daha çok bir kadına bahşedebileceği istisnai güzellikte yüzüyle fevkalade etkileyiciydi. Yazdıklarımı beğendiğini söyleyecek kadar nazikti ve kendisine bir şeyler yazıp yazamayacağımı sordu. Bana cömert bir teklifte bulunarak klasik fakat erotik dörtlükler yazmamı istedi. *Venüs ile Adonis'i* çok yavan bulabileceğinden endişelen-miştim ve ithaf bölümünde bu kaygının ipuçlarını belli etmiştim. Fakat şiirin "manevi babası" olarak gösterildiği için adeta çocuk gibi memnun oldu kendisi. Bana verdiği parayla, zorlu geçen o iki yılda hem ailemin geçimini sağladım hem de Lord Chamberlain'in Adamları'ndaki payıma düşen hisseyi ödeyecek parayı bile artırabildim. Ayrıca, biraz kendini beğenmiş olan babam, oğlu bir aristokrata çalışıyor diye çok heyecanlanmıştı.

Venüs ile Adonis *hala erotik bir şiir olarak kabul ediliyor.*

Gerçekten mi? Aslına bakarsanız bu hem şaşırtıcı hem de memnuniyet verici. Sanırım hep insanların temelde çok değişmeyeceğine inandım. Ovidius'un Atalanta ile Hippomenes'in öyküsünü anlattığı Arthur Golding çevirisini aldım ve bazı değişiklikler yaptım. Böylece Adonis, Venüs'ün kurlarına direnç gösterdi. Diğer taraftan annesinin evlenmesi için yaptığı baskılar karşısında kendini bunu başaracak kadar tanımadığını düşünen Kont, Adonis'in kendisine benzeyen bazı yönlerine bayılmıştı. Okuldan eski bir arkadaşım olan Richard Field'a şiiri doğru ve zarif bir şekilde bastırttım. İnsanlar arasında hemen yayıldı. Birkaç yıl sonra Cambridge'te öğrencilerin yazıp oynadığı Parnassus isimli üç oyundan birinde karakterlerden biri yastığının altında bir *Venüs ile Adonis* kitabıyla uyurken yakalanıyordu. Sanırım o dönemde birçok delikanlının hayatını kolaylaştırdım. Aynı genç arkadaş çalışmasında bir resmimi de kullanmak istedi! Doğrusunu isterseniz, ipe sapa gelmez herifin tekiydi.

Bir yıl sonra yayınlanan Lucrece'e Tecavüz'e *gelecek olursak, onun daha uzun ve ciddi bir hikayesi vardı. Hatta birisi onun tüm çalışmalarınız içinde "gülmece barındırmayan tek eser" olduğunu söylemişti.*

Lucrece'e Tecavüz'ü, *Venüs ile Adonis'in* ithaf bölümlerini kaleme alırken yazmaya başladım. Tekrar Ovidius'a döndüm, bu sefer tarihi vakayinamelerini içeren *Fasti'yi* okudum. Lucrece'e tecavüzün siyasi yanı beni büyüledi. İsa'nın doğumundan beş yüz yıl önce geçiyordu. Hikayenin sonunda tecavüzcü Kral Tarquin'in sürgün edilmesini özellikle vurgulamak istedim ve okuyucunun Lucrece'e tecavüzün Roma hükümdarlığını Roma Cumhuriyeti'ne dönüştürdüğünü anlayacağını varsaydım. Tecavüz etmeden önce Tarquin'e Lucrece'in eldivenini giydirip parmağına iğne batırtınca, eldiven üreticisi babam epey gülmüştü.

Ama evet, *Venüs ile Adonis*'le karşılaştırılınca, daha ciddi bir şiir olmasına rağmen sadece bir nebze daha az popüler oldu. Biri karşılıksız bir aşkı anlatırken, diğeri zoraki bir aşkın yıkıcılığı hakkındaydı. Bir seferinde Will Scott adında genç ve akıllı bir milletvekiliyle tanışmıştım. Bana şiir sanatı üzerine hazırladığı üniversite tezini yazarken *II. Richard'ı* övüp *Lucrece'e Tecavüz'ü* eleştirdiğini söylemişti. Dizelerimden en az birinde "gereksiz tekrarlamalar"ın olduğunu belirtmişti. Hatta bahsi geçen dizeyi birazcık hatalı da olsa alıntılamıştı. Yazdığım "Hiç tükenmeyen sonsuz gam" dizesinde, hem "sonsuz" hem de "hiç tükenmeyen"e ihtiyacım olmadığını belirtmişti. Haklıydı elbette. Alıntısındaki hatayı düzelttiğimde de kahkahayı bastı. Kont şiire bayıldı, ben de o ithaftaki her kelimeyi tam manasıyla hissederek yazdım. Böylece çok yakınlaştık.

Bu şiirler sonrasında oyunlarınızı nasıl etkiledi?

Lucrece'e Tecavüz'ün ardından gelen *II. Richard'da* Lucrece'in kederi oyuna yansıdı. Tarquin imgesi yıllar sonra Macbeth'in Kral Duncan'ı öldürmeye gittiği anı betimlememde çok etkili oldu. *Cymbeline'de* Giacomo hayalinde uyuyan Innogen'e tecavüz ederken, yine Tarquin'i anımsatıyordu. Hem Tarquin hem de Othello (Desdemona'yı öldürmeden hemen önce) hırs ve arzularını gözlerini devirerek ifade ediyorlardı. Yeri gelmişken söyleyeyim, Burbage bunu gayet iyi yapıyordu. Ayrıca *Bir Yaz Gecesi* Rüyası'nda Titania'nın Bottom'a yaptığı kur *Venüs ile Adonis*'i anımsatır bana, gerçi Adonis'in aksine Bottom kendisine kur yapıldığı için çok memnundu ya neyse.

Kumpanya Toplandı mı?[5]

5 Bir Yaz Gecesi Rüyası: 1. Perde, 2. Sahne, Quince'in repliği.

Shakespeare'in oyun yazarı olarak ilk dönemlerine ait bilgilerimiz belli belirsiz. 1588'den başlayarak birden fazla kumpanya için oyun yazmış gibi görünüyor. *Kral John, IV. Henry* I. ve II. bölümler, *III. Richard* ve *Kral Lear* oyunları ile Kraliçe'nin Adamları tarafından sahnelenen birçok oyunu arasındaki benzerliklere bakacak olursak, Shakespeare'in bir zamanlar bu kumpanyanın üyesi olduğunu varsayabiliriz. 1594'te Lord Chamberlain'in Adamları'nın kuruluşundaki payının kariyerinde bir dönüm noktası olduğu su götürmez. Son derece istikrarlı olan Lord Chamberlain'in Adamları'nın kurucularından Richard Burbage, John Heminges ve Henry Condell gibi (hepsi de Shakespeare'in vasiyetinde yer alır) pek çoğu tüm kariyerleri boyunca kumpanyanın bir parçası olarak kaldılar ve hayatlarını da ona hizmet ederken yitirdiler.

Oyunlara dönelim. Oyun yazarı olarak kariyerinizi geliştirmenize büyük yardımı dokunan herhangi bir olay hatırlıyor musunuz?

Dönüm noktası 1594 yılında Lord Hunsdon Henry Carey'nin (kendisi Lord Chamberlain ve büyük bir tiyatro aşığıydı) daha önce farklı kumpanyalarda çalışmış bazılarımızı, Lord Chamberlain'in Adamları olarak yeni bir kumpanya kurmaya çağırmasıydı. Uzun veba salgınından sonra tiyatrolar yeniden açılıyordu. Bizim için bir onurdu bu, kaldı ki çalışmamız da gerekiyordu. Bu arada ben de bir oyuncudan ziyade yazar olarak

ünleniyordum. III. Richard rolüyle büyük başarı yakalayan Dick Burba-ge, çevredeki en iyi komedi oyuncusu Dick Tarlton'un yerini alan Will Kemp ve diğer tüm arkadaşlarla bir arada olmak harikaydı. Kuruluşumuzun ilk yılında Kraliçe'nin önünde oynadık ve *Yanlışlıklar Komedyası'nı* Gray's Inn'de Noel şöleninden hemen sonra bir yığın soylu avukata sahneledik. Amma gürültülü ve kalabalık bir etkinlikti o! Hala ülkenin pek çok yerine turne düzenlemek zorundaydık, fakat her yıl sarayda sahneye çıkacak kadar da şanslıydık.

Hunsdon 1596'da öldü ve sanırım Lord Cobham bir süre Lord Chamberlain oldu. Bu bizim için çok kötü bir haberdi, çünkü IV. Henry hakkındaki iki oyunumdan ilkinde onun ölmüş akrabalarından Sör John Oldcastle'ı şişman ve yaşlı bir düzenbaz olarak tasvir etmiştim, bu yüzden de bize epey kırılmıştı. Özür dilemek ve karakterin ismini Falstaff olarak değiştirmek zorunda kaldım! Neyse ki Cobham kısa süre sonra gitti, yerine de ikinci Lord Hunsdon geldi. Şair olarak hırslara sahip Emi-lia Lanier adında müzisyen bir metresi vardı. Hatta ondan bir çocuğu bile olmuştu - ama ben kadından hiçbir zaman hoşlanmadım.

Chamberlain'in Adamları'nın kuruluşu kişisel ve mesleki açıdan neden bu kadar önemliydi sizin için?

Hem ekonomik hem de mesleki açıdan bana sağladığı istikrar yüzünden. İş arkadaşlarımın bana güveni tamdı. Bir anlamda kendi kendimin ustası olmuştum, yazacaklarıma kendim karar verebiliyordum; *Titus Andronicus'u* yazarken George Peele'yle ya da yazılmasına yardım etmeye zorlandığım III. Edward hakkındaki o sıkıcı oyunda olduğu gibi başkalarıyla çalışmaya mecbur değildim. Her yıl en az iki oyun yazmam ve komedi ile trajedi arasında denge kurmam konusunda arkadaşlarımla hemfikirdik. Zaten asla sadece komedi yazacağım ya da sadece trajedi yazacağım diye de yola çıkmadım. Oyunlarımdan bazıları İngiliz tarihinden trajik sonla biten olayları anlatırken, diğerleri, özellikle de 1595 ile 1600 arasında yazdıklarım, komediye daha yakındı. Seyirciler IV. Henry üzerine yazdığım oyundaki Falstaff'a bayıldılar, sonrasında merke
zinde onun olduğu bir komedi daha yazdım. *Windsor'un Şen Kadınları'nı* Windsor'da Kraliçe'nin önünde sahneleme şerefine nail olduk ve Kraliçe

oyunu çok sevdi. *V. Henry* ise diğer komedilerimdeki gibi düğün çanlarıyla bitiyordu.

Kumpanyadaki arkadaşlarımın yeteneklerini anlamaya başlamıştım, böylece oyunlarımı onlara uygun şekilde kurguladım. Dick Burbage'le neredeyse birlikte bü-yümüşüzdür. İlk zamanlarında oynadığı *Aşkın Çabası* Boşuna'daki Biron veya *Kuru* Gürültü'deki Benedick gibi karakterler ona tam oturdu. Zaman ilerledikçe kendisini geliştirerek, tutkuyu ve kederi daha güçlü sahneye koyar oldu. Her türden dizeyi, hatta düzyazıyı da seslendirebilecek derecede zeki ve esnek biriydi. Dil sürçmesine neden olabilecek derecede zor konuşmaların bile üstesinden gelebiliyordu. Romeo'nun tutkulu patlamalarından tutun da, Hamlet'in monologlarındaki gibi oyuncunun sanki o an uydurduğu ifadeler dahil olmak üzere her türden söz sanatında ona güvenebiliyordum. *Hamlet* çok başarılı oldu, entelektüel tiyatro severlerden sıradan izleyiciye kadar herkes çok beğendi. Dick'in başrol oynayacağından bilmesem oyunu yazmazdım. Zaten sonrasında bizi tutabilecek pek bir şey kalmamıştı; Othel-lo, Lear, Macbeth, Leontes ve nihayetinde Prospero. Tüm gece oturup onun yeteneklerini sergileyebileceği durumları düşünürdük.

Peki ya komedi oyuncuları?

En iyisi Will Kemp'ti. Sahneye adımını atar atmaz izleyici gülmeye başlıyordu. *Kuru Gürültü*'deki Dogberry'yi yazarken aklımda hep o vardı, hatta senaryoya sürekli karakterin ismi yerine onunkini yazmıştım. Ve tabii ki Richard Cowley'yi unutmayalım, o da yardımcı rolde Verges'i oynamıştı. Yazdıklarımın haricinde hiçbir şey eklememeleri için onlara karşı katı olmak zorundaydım. Ne yazık ki Will kendini dev aynasında görerek başının çaresine bakabileceğini düşündü. Londra'dan Norwich'e Morris dansı[1] yaparak gitti. Bu gösteriden bir servet kazandı ve *Kemp's Nine Days' of Wonder* (Kemp'in Dokuz Günlük Mucizesi) adlı bir kitap yayınladı. Yorulmak bilmeyen bir arkadaştı, İtalya'ya ve Almanya'ya seyahat etti, fakat 1603 yılında vebadan öldü. Robert Armin onun rollerinden bazılarını üstlendiği için şanslıydık. Kısa, zayıf ve daha zeki biriydi. Dick ile Kemp'in aksine şarkı da söyleyebiliyordu. Böylece o olmadan üstesinden asla gelemeyeceğim *On İkinci* Gece'deki Feste ve *Kral*

Lear'daki Fool gibi hüzünlü küçük şarkılar ya da eğlenceli şarkılar içeren bölümleri yazabildim.

Sizin zamanınızda tiyatroda kadın rollerinin erkekler tarafından oynanması bugün bize çok tuhaf geliyor.

Gerçekten mi? Oysa bana gayet doğal geliyor. Bize başvuranlardan bazıları şarkıcılık ve oyunculuk eğitimlerini koro okullarında çoktan almış oluyorlardı. Ayrıca bazı aktörler gelecek vaat eden oğlanları eğitirlerdi. Mesela Augustine Phillips'in James Sands adında bir çırağı vardı. Augustine çok genç sayılabilecek bir yaşta öldüğünde tüm müzik aletlerini harika bir sesi olan James'e bıraktı. Tüm oyunculara, hatta ihtiyaç duyduğumuzda kiraladığımız adamlara bile bir miktar para bıraktı. Bana da 30 altın şilin bıraktı. O parayla güzel bir altın yaldızlı gümüş kase almıştım, sonradan onu Judith'e verdim.

Kadın rollerini oynayanların erkek olması yapaylığa yol açmıyor muydu?

Asla. Bazı oğlanlar hem yetenekli hem de güzeldi. Onlar olmasaydı, Viola ve Rosalind gibi zorlu bölümleri yazamazdım. Her iki rolü de oynayan oğlan bir yaz gününden daha güzel, zeki, zarif ve neşe dolu olmanın yanında ziyadesiyle hassas biriydi. Oxford'ta Desdemona'yı oynayan oğlan ölüm sahnesindeki yüz ifadesiyle seyirciyi gözyaşlarına boğmuştu.

Açık Saçık Şeyler[6]

6 Hamlet: 3. Perde, 2. Sahne, Hamlet'in repliği.

Shakespeare'in Stratford ile Londra'daki özel hayatına dair çok az bilgimiz var. Mesela Shakespeare'in oğlu Hamnet'in 1596'daki cenazesini biliyoruz, ancak bununla ilgili başka hiçbir ayrıntı yok. Onun dışında Stratford'tan Richard Quiney'nin, Shakespeare'den borç istediği ve hala varlığını sürdüren bir mektuptan haberdarız. Ayrıca John Manningham'ın elyazması günlüğünde Shakespeare ile Burbage arasındaki cinsel rekabetin hikayesini okuyabiliriz. İleride bahsedeceğimiz Shakespeare ile matbaacı Richard Field arasındaki ilişkinin okul yıllarına dayandığını ve oyun yazarının evinde okumalar yaptığını varsayabiliriz.

Şimdi biraz kişisel meselelere dönebilir miyiz? Ailenizi Stratford'ta bırakıp gitmenin zor bir karar olduğunu söylemiştiniz. Hiç pişman oldunuz mu?

Sık sık, en çok da tek oğlum Hamnet 1596'da öldüğünde. Acı bir tesadüf eseri, babamın uzun süredir almak istediği aile armasına layık görülmemizden sadece birkaç hafta öncesinde kaybettik onu. Çok ani olmuştu ve kilise mezarlığına gömülene kadar haberi bana ulaşmamıştı. Lütfen, kusura bakmayın, bu konudan bahsederken hala gözyaşlarımı tutamıyorum. Çok yiğit bir çocuktu.

Özür dilerim, isterseniz biraz ara verip bahçede bir tur atalım. Buralar çok güzel korunmuş...

(Beş dakika sonra bahçede)

Stratford’tan ve oradan ayrılmam üzerine yaşadığım pişmanlıklarımdan bahsediyorduk değil mi? Birçok iş arkadaşımın Londra’da konforlu evleri vardı ve orada mutlu bir aile hayatı sürdüler, bense turnede olmadığımız zamanlarda kiralık odalarda, çoğunlukla da kendi başıma vakit geçiriyordum. Zira Anne, özellikle Hamnet’in ölümünden sonra Stratford’tan ayrılma fikrine hiç yanaşmadı. Onun ve kızların orada bir sürü arkadaşı vardı. Annem, babam ve tüm ailem onlara göz kulak oldular, ben de onlara en azından belli bir hayat standardı sağlayabildim. Tiyatro karlı bir işti, özellikle de şirkette
hisseniz varsa. Lord Chamberlain’in Adamları işe başladıktan üç yıl ve Hamnet’in ölümünden birkaç ay sonra Stratford’ta Yeni Mesken adını verdiğim büyük bir ev satın aldım. Sanırım onu siz de biliyorsunuz.

Maalesef uzun süre önce yıkıldı. Geriye bir tek temelleri ve bahçesi kaldı.

Yazık! Şehirdeki en güzel evlerden biriydi, Guild Kilise-si’ne ve eski okuluma yakındı. Beşgen bir çatısı, çeşmeli bir iç avlusu ve meyve ağaçlarıyla dolu muhteşem bir bahçesi vardı. Satın aldığımda biraz harap halde olsa da, ben uzaktayken babam evin onarım işleriyle ilgilendi ve kısa sürede ev gayet iyi duruma geldi. Fırsat buldukça ailemi ziyarete geldiğimde kazancımı emlak ve arsaya yatırdım. Kasaba sakinleri ihtiyaç duyduklarında bana başvurabileceklerini biliyorlardı. Hatta bazıları kalkıp Londra’ya kadar gelmişlerdi. Bir seferinde, St Paul’s yakınlarındaki Bell’de yaşayan Richard Quiney benden 30 sterlin borç istedi. Neyse ki yardım edebilecek durumdaydım. Epey ilginç bir durumdu, çünkü kısa süre önce Shylock adında bir tefeciyi anlatan bir oyun yazmıştım. Gelgelelim ben Richard’ı kesinlikle sömürmedim, sadece makul bir faiz uyguladım.

Eşinizden ayrı yaşamak gerilime neden olmuş olmalı. John Manningham ismi size aşina geliyor mu?Middle Temple kulübü üyelerindendi kendisi. Şubat 1602’de On İkinci Gece ya da Siz Nasıl İsterseniz *adlı oyununuzu izlemiş. Çok zaman geçmeden iş arkadaşlarından biri John Manningham’a siz ve arkadaşınız Burbage hakkında bir hikaye anlatmış, o da bunu günlüğüne yazmış. Sık sık alıntılanan bir hikayedir bu. İzin verin size aktarayım:*

“Bir keresinde, Burbage’i III. Richard’ı oynarken seyreden bir hanım salondan ayrılmadan önce ona duyduğu ilgiyi dile getirerek, aynı akşam Üçüncü Richard olarak kendisini ziyaret etmesi konusunda onunla sözleşmiş. Onların konuşmalarına kulak misafiri olan Sha-kespeare daha erken davranıp kadını ziyarete gitmiş. Shakespeare oradayken Burbage çıkagelmiş ve içeriye Üçüncü Richard’ın kapıda olduğu bilgisi ulaşmış. Böylece Fatih William, Üçüncü Richard’dan önce davranıp amacına ulaşmış.”

Ne kadar çirkin! Fakat komik olduğunu da kabul etmek gerek. Biz oyuncular her zaman bu tür dedikoduların malzemesi olduk. Ayrıca oyunlarımızı izlemeye gelen kadınlardan bazılarının bizden hoşlandıkları da görülmemiş şey değildir.

Yani bu hikayede hiç doğruluk payının olmadığını mı söylemek istiyorsunuz?

Başka ne öğrenmek istediniz bayım?

Özür dilerim... Okul arkadaşlarınızdan bahsedebilir miyiz?

Görüşmeye devam ettiğiniz biri oldu mu?

Elbette oldu. Benden iki yaş büyük olmasına rağmen Richard Field’la arkadaşlığımız okuldan sonra da devam etti. Kendisi Londra’da bir matbaacının yanına çırak olarak girdi, sonra ustasının dul eşiyle evlendi ve iyi bir kariyer yaptı. Akıllı biriydi, Spenser ve Sidney şiirlerinin yanı sıra matematik ve benzeri konularda pek çok zor kitap da bastı. Bu yüzden 1593 ve 1594 yıllarında, uzun sayılabilecek *Venüs ile Adonis* ve *Lucrece’e Tecavüz* gibi şiirlerimi aldığında çok sevinmiştim. Aynı zamanda iyi bir arkadaştı. Dükkanını gezmeyi, oradan Holinshed’in *Chronicle’ı* (Vakayiname), Plutarkhos’un yazdığı ve Sör Thomas North’un eşsiz çevirisiyle yayınlanmış *Lives of the Greek and Roman Emperors*’ı (Yunan ve Roma Krallarının Hayatı) gibi eserleri ödünç alıp okumayı severdim. Ufak bir şaka yapıp son oyunlarımdan olan *Cymbeline’de* Richard’ın adına yer verdim -kılık değiştiren kadın kahraman adının Richard du Champ olduğunu söylüyordu. Anlarsınız ya, soyadının Fransızcası.

Kütüphanem Bir Düklük Kadar Genişti[7]

7 Fırtına: 1. Perde, 2. Sahne, Prospero'nun repliği.

Shakespeare'in oyunlarından çok azı tamamıyla kendi yaratıcılığına aitti. Eserleri incelendiğinde onun İncil'den, Ovidius ve Plutarkhos gibi klasik yazarlardan, İngiliz tarihinden, Yunan romantizminden, Boccaccio, Cinthio ve Bandello gibi İtalyan yazarlardan, Chaucer, Spenser ve *(Romeo ve Juliet* için) Arthur Brooke'tan yararlandığını biliyoruz. Hatta Shakespeare *Aşkın Çabası Boşuna, Bir Yaz Gecesi Rüyası* ve *Fırtına* gibi eserlerinin bölümlerini ve diyalogların detaylarını oluştururken bile diğer yazarlardan faydalanmıştı. Belli ki çağdaşı olan John Florio (Montaigne çevirisi dahil olmak üzere), John Lyly, Christopher Marlowe, Robert Greene, Thomas Nashe, Ben Jonson ve John Fletcher gibi birçok yazarı da okuyor, oyunlarını takip ediyordu.

Oyunculuk, turneler, yazmak, ticari yatırımlarınızı idare etmek... Oldukça yoğun bir hayat sürdürmüş olduğunuz ortada, ama buna rağmen epey de okumuş olmalısınız.

O okumaları yapmasaydım oyunlarımdan hiçbirini yazamazdım. Kitaplarımı çok severdim. İş arkadaşlarım tavernalarda öğleden sonraki gösterileri izlerken, ben odama çekilir okurdum. Ovidius, Vergilius ve Horatius gibi klasik yazarları hem Latince hem de çeviri olarak okumaktan hiç yorulmadım. Ve tabii ki aralarında Chaucer ve Gower'ın da bulunduğu İngiliz klasiklerini de... Spen-ser ve Sidney gibi daha çağdaş yazarlar ile

Halle ve Ho-linshed gibi tarihçileri de okudum. Hiç denizaşırı seyahat etmedim, fakat Boccaccio gibi hikayecilerin çok iyi çevirilerini buldum ve kısa sürede yeterli düzeyde İtalyanca öğrenip Petrarca ve Cinthio'nun asıllarını okudum. Aksi halde *Othello'yu* yazamazdım. John Florio'yu tanırsınız, kendisinin bana çok yardımı dokundu. Onu hem kitaplarından hem de kişisel olarak tanıdım. Onun harikulade Montaigne çevirilerini okuduktan sonra, keşke daha önceden tanısaydım dedim. Tam kafa dengimdi. Hamlet'inki gibi şüpheci ve sorgulayan bir kafa yapısı vardı. Daha sonra *Fırtına*'yı yazarken eserleri çok işime yaradı.

Tabii, bir de İngiliz çağdaşlarım var. John Lyly *Euphues* adlı kitabıyla ünlenmişti, ancak yapmacık tarzı kısa sürede gözden düştü, hatta Falstaff'ın konuşmalarından birinde taklidini yapmıştım. Greene ilk yıllarımda bana karşı kaba bir tavır takınmasına rağmen, *Kış Masalı'nı* onun eski bir hikayesi olan *Pandosto'dan* uyarladım, ayrıca Londralı suçluların hayatını anlattığı kısa hikaye kitapları, aynı oyundaki Autolycus'un tuhaf davranışları için bana fikir vermişti. Bir de Dr. Thomas Lodge adında ilginç biri vardı. Daha genç yaşlarında gemiyle Amerika adlı bir ülkeye seyahat ederken (pek muhtemel değil ama) yazdığı pastoral aşk hikayesi *Rosalynde* bana *Size Nasıl Geliyorsa* adlı komedimdeki hikayenin yanı sıra başka fikirler de verdi. Oyun ilk kez sahnelendiğinde seyirciler arasında onu görmekten mutluluk duydum.

Sizden yüzlerce yıl sonra yaşayan George Bernard Shaw adında bir diğer büyük oyun yazarı, sizin hikaye anlatma yeteneğinizi övmekle birlikte, birinin size hikayeyi önceden anlatmasına bağlamıştı bunu. Sizce doğru mu?

Zekice, ama hiç adil değil! Birçok oyunumda daha önceden anlatılmış tarihi hikayeleri ve diğerlerini kullandığım bariz... Örneğin ben yazmadan önce Kral Lear ve Hamlet oyunları, ya da Kral John ve V. Henry dönemine dair oyunlar zaten vardı. Fakat bahsettiğiniz arkadaşınızın bilmesi gerektiği gibi, oyun yazmak hikaye anlatmaktan ibaret değildir. Eğer Shaw denen şu adam, Lear hakkındaki 1605 yılında basılmış diğer oyunu benimkiyle karşılaştırma zahmetine girerse, onu tamamıyla farklı bir havaya, hatta beni mazur görün ama çok daha iyi bir hale dönüştürdüğümü görebilir. Hiçbir oyunum üzerine o oyunu yazarkenki kadar derinden kafa yormadım.

Her neyse, bana göre önceden anlatılmış öyküleri yeniden anlatmakta sorun yok. Onlar kendimizi en iyi şekilde anlamamızı sağlıyorlar. Her daim eski zamanlar ve uzak diyarlar üzerine yazmaktan keyif aldım. Ben Jonson ve Thomas Middleton gibi bazı genç yazar arkadaşlarımın oyunları modern Londra'da geçerdi ve kraldan başlayıp aşağıya doğru inerek gerçek insanlarla alay ederlerdi, ancak bu benim tarzım değildi.

Çağdaşlarınız arasında eserlerine özel hayranlık beslediğiniz başka yazarlar var mı?

Kit Marlowe'dan bahsetmiştim, buna Thomas Nashe'i de ekleyebiliriz. Nashe uçuk ama keskin zekalı biriydi. Mesela *The Terrors of the Night'a* (Gecenin Dehşeti) bir bakın, o eserin tuhaf bir özgünlüğü vardır. Benim IV. Henry oyunlarımda onun *Piers Penniless* (Meteliksiz Piers) eserinin yansımalarını bulabilirsiniz. Michael Drayton ve Samuel Daniel gibi adamların şiirlerini bol bol okudum. Bir de Richard Barnfield'ı severdim, belki de kariyerimin erken dönemlerinde benimle ilgili güzel şeyler yazdığı içindir! Yazdıkları şöyle bitiyordu:

> "Uzun yaşa, şöhretin yaşasın hiç olmazsa; Bedenin ölebilir, ama şöhretin asla."

Bildiğiniz üzere, birçok sonemin arkasında yatan fikirdir bu. Richard, Kit Marlowe'un büyük bir hayranıydı ve her ikisi de genç erkeklerden hoşlanıyorlardı. Şunu söylemekten keyif duyuyorum ki, Richard kendi zevklerini açık açık ifade eden çok tatlı aşk şiirleri yazardı.

Kelimeler, Kelimeler, Kelimeler[8]

8 Hamlet: 2. Perde, 2. Sahne, Hamlet'in repliği.

Shakespeare dili özgün haliyle kullanmanın yanında Latince, Yunanca veya Fransızcaya dayanan sayısız kelime de icat ediyordu. Oyunlarında kullandığı ifadeler modern İngilizceye de yayıldı. "More sinned against than sinning" (yanlış bir şey yaptıkları için suçlu olduklarını düşünenler, kendilerini daha suçlu konuma sokarlar), "my salad days" (toy zamanlarım), "laid on with a trowel" (yerlere göklere sığdıramamak) ve "the better part of valour is discretion" (hoş olmayan bir durumdan kaçınmak bazen en doğru davranıştır) gibi ifadeler Shakespeare'den alıntılandığını belirtmeye gerek duymadan gündelik hayatta kullanılmaya başladı. Shakes-peare bir taraftan yeni deyimler icat ederken, diğer taraftan dramatik ve şiirsel formlar da denedi. *IV. Henry* I. ve III. Bölüm, *II. Richard* ve *Kral John'u* sadece dörtlükler halinde yazdı. Kariyerinin ortalarına doğru *Size Nasıl Geliyorsa*, *Hamlet* ve *On İkinci Gece* gibi eserlerinde düzyazı kullanımını artırdı.

Her çağın dil alanında yenilikçileri vardır, fakat sizin durumunuzda sıradışı olan şey İngiliz dilinin son dört yüz yıllık gücünü temsil etmeniz. İngilizceye, yarıya yakını hala kullanılan 1700 kadar yeni kelime kazandırdınız. Onca kelimeyi nasıl üretebildiniz?

O kadar fazla mı? Aslında dil canlıdır, sürekli değişir, ben de yeni keşiflerin yapıldığı bir zamanda yazıyordum. Thames'ten yukarı doğru gelen gemiler uzak diyarlardan toplanmış baharatlar, kıyafetler, değerli metaller, tütün gibi en yeni ve en iyi mallarla dolu olurdu. Hamnet onlar hakkındaki hikayelere bayılırdı. Tüccarlar ve denizciler benimle birer serüvenci edasıyla konuşurlardı. Bana yabancı şehirlerin, özellikle de Venedik'in nasıl bir yer olduğuna dair canlı izlenimler aktarırlardı. Kulağa nasıl da hoş gelirlerdi! Bana bir şeylerin yabancı dillerdeki karşılıklarını veya yeni kelimeleri öğretirlerdi, ben de onları kullanabileceğimi düşünürdüm hep.

Sonra tabii ki Stratford'taki gramer okulunda aldığım eğitim var. Genç ve gelişen bir beynin yaratıcılığının artması için Latince ve Yunancadan daha iyi bir yol düşünemiyorum. O dilleri öğrendikçe İngilizceye dair gizli sırlar açığa çıkıyor gibiydi. Ayrıca Fransız ve İtalyan edebiyatına giden kapıları da araladılar benim için. Oxford'taki Bodleian Kütüphanesi'nde tüm eserlerin Latince olduğunu işittiğimi hatırlıyorum, bunun üzerine anadilim İngilizcenin de Latince ve Yunanca kadar güçlü ve etkileyici olmasını istemiştim. İncil İngilizceye henüz tercüme edilmişti ve anne babamın neslinden insanlar, İngilizce dua kitapları kullanılmaya başlamadan önce ayinlerin Latince yapıldığını anlatırlardı. Fakat bana göre eskiye dönüş söz konusu değildi. İngilizce Tanrı'nın dili ola-bildiyse, her şey mümkündü benim için. Böylece ifade etmek istediğim fikir ve duyguları anlatmak için yeni kelimeler türetmeye başladım.

Bazen dilinizin zorluğu insanları eserlerinizden uzaklaştırıyor. Kendi seyirciniz için de durum böyle miydi?

Ne yazık ki öyleydi! Oyuncular, "Neden söylemek istediğin şeyi doğrudan söylemiyorsun?" diye serzenişte bulunurlardı. Bense cevap olarak, "Seyirci ne zaman bir oyunda düşünce, dil ve duyguya yoğunlaşırsa, ancak o zaman zenginleştirici bir tecrübe yaşar," derdim hep. Globe Tiyatrosu'nda güneşli bir öğleden sonra sözcüklerin havada uçuşması ve ham insan duygularının etrafta yankılanması gibisi yoktur. Dilimi kasten zorlaştırmak istediğim zamanlar da olmadı değil tabii -bunun örneğine Edgar'ın *Kral* Lear'da deliymiş gibi yaptığı veya Leontes'in *Kış* Masalı'nda kıskançlığın pençesine düştüğü kısımlarda rastlayabilirsiniz. Buna karşılık bazen bir duygu halini basit, doğrudan ifadelerle de anlatarak bir denge sağlamayı seviyordum. Bir karakter ansızın samimi bir yalınlıkla konuşmaya

başlayınca ortalığı sessizlik kaplardı. İşte, *IV.* Henry’nin ikinci bölümünde Oldcastle’a, pardon Falstaff’a birden “Ben yaşlıyım, ben yaşlıyım” veya Lear’a ölmüş kızının başucunda “Neden köpekler, atlar, sıçanlar hayattayken/sen nefes bile alamıyorsun” dedirterek insanların kalplerine dokunmuş oldum.

1590’lı yılların ortalarından sonra eserlerinizde düzyazıya doğru bir yönelim var. Bunun sebebi nedir?

Sanırım oyun yazarı olarak yeni zamana güvenli bir şekilde ayak uyduruyordum. Düzyazı dörtlüklerden çok daha akıcıydı. Falstaff, Eastcheap meyhanelerinde düzyazıyla içiyordu ve ben onda ilk defa beklenmedik bir ifade özgürlüğü keşfettim. *Windsor’un Şen Kadınları* ve *Kuru Gürültü* epey düzyazı içerir ve tiyatro izleyicisine dinleyecek farklı bir müzik sunar. Ayrıca düzyazının dörtlüklerimi beslediğini ve açıldığımı fark ettim. *Romeo ve* Juliet’teki hemşirenin ve Hamlet’in monologları gerçek birer yenilikti. Kişiyi bir yandan konuşurken bir yandan da düşünüyormuş gibi gösteren dörtlükler yazabileceğimi keşfettim ve çok heyecanlandım. Kariyerimin kalan kısmında, özellikle sonraki çalışmalarımda geliştirebileceğim bir eğilimdi bu.

Bu Adam Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?[9]

[9] Troilos ile Kressida: 3. Perde, 3. Sahne, Thersites'in repliği.

Çağdaş eserlerde Shakespeare'e pek çok atıfta bulunulur. Ünlü şair ve yazar Robert Greene'nin 1592'de onu "yeniyetme karga" diye nitelemesinden sonraki imaların çoğu hayranlık içerirken, hiçbiri onun şahsına hakaret etmiyordu. Shakespeare arkadaşları arasında sevilen biri ya da en azından kendi halinde biri gibi görünüyor. Ona dair en özel hatıralar 1618-19 yıllarında Ben Jonson'un İskoç arazi sahibi ve şair William Drummond'la (15851649) yaptığı *Conversations'ta* (Sohbetler) yer aldı. Jon-son ayrıca Shakespeare'in eserlerinin toplu olarak yayınlandığı *First Folio'da* "Sevgili Usta William Shakespeare ve bize bıraktıklarının anısına" başlıklı 81 dizelik şiirinde daha resmi övgüler kaleme aldı.

Şair arkadaşınız Richard Barnfield'ın yazdıklarınızı beğendiğini söylemiştiniz, ama kendisi şiirlerinize atıfta bulunuyordu. Bir oyun yazarı olarak halk ve çağdaş meslektaşlarınız karşısında nasıl bir duruşunuz vardı?

Genellikle bunları düşünemeyecek kadar meşgul oluyordum. Fakat elbette ki tiyatroya gidenlerin oyunlarımı sevmeleri önemliydi, gerçi her zaman oyunun benim olduğunu bilmiyorlardı. Tiyatro afişinde çoğunlukla yazarın adı olmazdı, çünkü ilk yıllarda insanlar daha ziyade kumpanyayı görmeye geliyorlardı. Fakat ünüm arttıkça, özellikle de yayınlanan şiirlerimin

popüler olmasından sonra, insanlar özel olarak benim oyunlarımı görmeye geldiler. Ben farklıydım, çünkü uzunca bir süredir aynı kumpanya için yazıyordum, ayrıca Lord Chamberlain'in Adamları'nın kuruluşundan sonra, en azından kariyerimin son yıllarına kadar, başka yazarlarla çalışmak zorunda kalmadım.

Bugün sıklıkla söylendiğine göre, o günün tiyatro seyircileri o kadar kabaydı ki sizi hak etmiyorlardı. Siz de böyle hissetmiş miydiniz?

Hayır, hiç de değil. Seyirci bazen gürültücü, kaba olabiliyordu, özellikle çıraklar kızgın olduğunda ve yankesicilerle fahişeler mekanda işlerini icra ettiğinde. Fakat siz yine de Stephen Gosson ile Philip Stubbes gibi Püritenlerin oyunlar ve seyirciler için yazdıkları her şeye inanmayın. Onlar tiyatro sahnesinin ahlaksızlığı üzerine yazmaya ben daha sahneye çıkmadan yıllar önce başlamıştı. Utanmaz bir şekilde dindar arkadaşlarının önyargılarına hitap ettiklerinden, mümkün olduğunca kara bir tablo çizmek işlerine geliyordu. Üniversiteye, avukatlık okuluna ya da benim gibi liseye gitmiş kadın erkek çok sayıda saygıdeğer ve iyi eğitimli kişi de oyunları görmeye geldiler. Leydiler ve soylular da bizi izlediler. 1599'da arkadaşlarım Southampton ve Rutland kontları İrlanda'da patlak veren isyanı bastırmak için çıktıkları korkunç seferden döndükten sonra yazın çoğunu tiyatro binasında geçirdiler. Ve *hiçbiri* aptal değildi.

Hayır, hiçbir zaman seyirciye karşı sözde alçakgönüllülük göstermek zorunda hissetmedim. Aksi takdirde *Coriollanus, Troilos ile Kressida* bir yana (nihayetinde pek çok insan bu oyundan memnun kalmamıştı), *Hamlet* (ki şehirde yıllarca konuşuldu) ve *Othello* gibi emek isteyen uzun oyunları nasıl yazardım. Başka yazarlardan seçip sahnelediğimiz bazı oyunları seyircinin kafası almamıştı. Ben Jonson *Sejanus'la* hezimete uğradı ki oyunun seçilmesinden ben sorumluydum ve başrollerden birini de üstlenmiştim. İzlenebilir olması için yeniden yazmayı denedim, buna rağmen ilk gösterinin ötesine geçemedi. Fakat Tacitus'tan alıntılanmış uzun bir konuşmanın olduğu bir oyundan ne bekleyebilirsiniz ki! Ben'e hiçbir şey söyleyemezdiniz. Aylarca somurtup dururdu ve oyun tüm çalışma notlarıyla birlikte basılırdı.

Ben Jonson'dan bahsetmişken, ölümünüzün ardından birkaç yıl sonra İskoçya'ya yürüyerek gitti ve orada Wil-liam Drummond adında toprak

sahibi, zengin bir şairle birlikte kaldı. Gece geç saatlere kadar konuşuyorlardı ve Ben'in dili hiç şüphesiz ki kaliteli İskoç viskisinden gevşiyordu. Drummond konuğunun söylediklerini not aldı ve bunlar uzunca bir süre sonra yayınlandı. Bu arada siz de sohbetin ana başlıklarından biriydiniz.

Ne kadar ilginç! Durun da Ben'in neler anlatmış olabileceğini tahmin edeyim. *Kış* Masalı'nda Bohemya'ya kıyı şeridi koymuş olmamdan yakınmış olabilir mi? Ben her şeyden önce bir eleştirmendi ve böyle minik ayrıntıları hatırlatmaktan mutluluk duyardı. *Julius Caesar*'da fark ettiği bir mantık hatası yüzünden benimle dalga geçmişti ve o satırı yeniden yazmıştım. Caesar'a başta "Ca-esar haklı bir nedeni olmadan yanlış yapmadı asla" de-dirtmiştim ve Ben bunun saçma olduğunu düşünmüştü. Haklıydı da, bunun üzerinde cümleyi "Caesar içine sinen bir neden olmadan yanlış yapmaz" şeklinde değiştirdim.

İlk eleştiri konusunda haklısınız, ayrıca Drummond'la olan sohbetinde olmasa da notlarında Julius Caesar*'la ilgili ifadeler vardı. Bununla birlikte Jonson sizin hakkınızda çok sıcak ifadeler de kullanmış; örneğin "o adamı çok sevdim, hatırasıyla olabildiğince çok onur duyuyorum" demiş. Sonra onurunuza yazdığı uzun bir şiirde size "Avon'un tatlı kuğusu" diye hitap etmiş ve sizin "sadece döneminin değil, tüm zamanların insanı" olduğunuzu söylemiş.*

Sevgili Ben! Tüm dırdırcı hallerine rağmen iyi bir kalbi vardı. Sünger gibi içerdi ve aşırı kilo almıştı. Diğer oyun yazarlarının hakkımda ne düşündüklerini sormuştunuz değil mi? Sanırım hepsiyle iyi ilişkilerim vardı. Thomas Dekker'ı severdim; çalışkan biriydi ve kelimeler konusunda özel bir yeteneği vardı, fakat kendini bir türlü borçtan kurtaramazdı. Mesela *Shoe-maker's Holiday* (Ayakkabıcının Tatili) sıcacık bir eserdi. Onun dışında Tom Middleton, John Fletcher gibi genç yazarlarla da iyi anlaşırdım. John'u çok genç yaşta himayeme aldım ve sonra birlikte pek çok oyun yazdık -İki *Soylu Akraba* ve VIII. Henry hakkında nispeten sıkıcı bir şeyler. Tabii bir de *Cardenio,* ki çok iyi bir oyundu. Oyunu biliyor musunuz?

Ne yazık ki ona dair elimizde birkaç atıftan başka hiçbir bilgi yok, oyun bugüne ulaşamadı.

Ne yazık! *Don Kişot'u* temel almıştık. Demek bugünlere ulaşamadı. Vah vah!

Çok Trajik Bir Eğlence[10]

10 Bir Yaz Gecesi Rüyası: 5. Perde, 1. Sahne, Theseus'un repliği.

Shakespeare'in oyunları ana temasına ve atmosferine göre çeşitlilik gösterir ve sıklıkla trajediyle komediyi veya komediyle ciddiyeti bir araya getirmesiyle göze çarpar. *Hamlet* trajedilerin en nüktelisi, *Kısasa Kısas* ise barındırdığı birçok karakteri ölümün eşiğine getiren çok ciddi bir münazara oyunudur. Onun türleri bu şekilde harmanlamasının nedeni kısmen çok geniş yelpazedeki tiyatro izleyicisini tatmin etmek olabilir, fakat diğer taraftan Shakespeare tabiatı itibarıyla sınıflandırılmaktan da hoşlanmayan biriydi. Yazar arkadaşlarının Shakespeare'e belli türlerde oyunlar yazması için baskı yapıp yapmadığını bilmiyoruz, ama hayatının büyük bölümünü tek bir kumpanyaya bağlı olarak geçirmesi, onun çeşitlilik arayışını ve deneyselliğini teşvik etmiş olabilir.

Oyunlarınızın konularını nasıl seçerdiniz?

Çok çeşitli yollarla. Bazen arkadaşlarım çeşitli önerilerde bulunurdu, ben de okuduklarımdan yeni fikirler edinmeye çalışırdım. Bir de rekabet vardı elbette. Mesela Kit [Christopher Marlowe] *II. Edıvard'ı* yayınladığında daha iyisini yapabileceğimi düşünüp *II. Richard'ı* yazdım. Sonra yine onun kaleme aldığı *Jew of Malta* (Mal-talı Yahudi) -Ned Alleyn, Barabas'ı müthiş oynamıştı-beni Dick'in Shylock'u canlandırdığı *Venedik Taciri'ni* yazmaya teşvik etti. Kit öldükten sonra beni içine çektiği rekabeti özler

oldum. O ve yazdıkları yıllarca hayal dünyamın peşini bırakmadılar. *Size Nasıl Geliyorsa* adlı oyunumda bahsettiğim "ölü çoban"ın o olduğunun farkındasınızdır, zira onun *Hero and Leander* adlı eserinden bir alıntı yapmıştım. *Macbeth'i* yazana kadar Kit'in *Dr.* Faustus'undan daha iyisini ortaya çıkaramamıştım. Rekabet dışında, oyuncularımın kişilikleriyle yetenekleri de bana karakterler hakkında fikir verip ne yazacağım konusunda bana yardımcı oldular. Örneğin Othello'nun hikayesini okuduğumda ana figürü Dick Burbage'e göre şekillendirmem gerektiğini biliyordum.

O kadar çok oyun yazmayı nasıl başardınız?

Çok çalıştım! Gerçi bazı meslektaşlarım kadar üretken sayılmazdım, mesela Tom Dekker bir yıl içinde en az dokuz oyun üzerinde çalışırdı. Benim içinse yılda iki, en fazla üç oyun haddinden bile fazlaydı. Kral Lear gibi bazı karakterler elime kalemi alıp kağıda dökmeden önce zihnimde yıllarca olgunlaşmayı beklerdi. Bir kere başladım mı çabucak yazardım, ama sonra ilk okuma, olayların kurgulanması ve nihayet süslenip son taslağın elde edilmesi çok uzun sürerdi.

Komedi ve trajediyi aynı oyunda harmanlamanız sizi çağdaşlarınızdan farklı kıldı. Neden böyle yaptınız?

Bunun bir nedeni kumpanyamda çok iyi komedi oyuncularının olmasıydı; onları kullanmamak, yeteneklerini boşa harcamak anlamına gelirdi. Ayrıca olayları farklı bakış açılarıyla göstermeyi de severdim. Herkes bunu onaylamıyordu elbette. *Hamlet*'te soytarının gelip mezarı kazmaya başlaması gayet heyecan uyandırıcıydı! Ben Jonson klasik bakış açısının dışına çıkmama çok şaşırmıştı, ama izleyiciler onun *Sejanus* ve Catiline'ninden ziyade benim *Hamlet* ve *Othello*'mu tercih ettiler. *Yanlışlıklar Komedyası* klasik anlayışa uygun olarak tek bir gün içinde bir pazar meydanında geçiyordu, ama orada bile -daha sonra sahtekar George Wilkins'le birlikte yazdığımız *Pericles'te* de bahsi geçen- bir fırtınada ayrı düşmüş bir karı kocayla ilgili romantik hikayeyi anlatmıştım. Sonra kendi başıma yazdığım son oyun olan *Fırtına*'da, tıpkı eski çağlarda bazen yapıldığı gibi, olay lar gerçek zamanlı olarak gerçekleşiyordu. Karakterler, oyuncular ve de seyirciler oyunun sonunda en fazla üç saat yaşlanıyorlardı.

Bu muhtemelen cevaplaması en zor sorulardan biri olacak ama tam olarak nasıl yazardınız? Süreç nasıl işlerdi?

Daha elime kalem kağıt almadan başlardı. Önce kafamda bir konu seçmek, sonra ne yapmak, sahnede ne görmek ve duymak istediğime dair bir duygu hali geliştirmem gerekiyordu. Ayrıca okurdum, hem de çok. Bir hikaye ve onun karakterlerine özgün bir bakış açısı geliştirmek benim için çok önemliydi. Diğerlerine nazaran en uzun süreç planlama olurdu. Bir arkadaşım bir keresinde bunu katedral inşa etmeye benzetmişti. Bana sorarsanız abartılı bir benzetme elbette... Ben bunu daha çok bir ressamın büyük bir tuvali mümkün olduğunca verimli kullanabilmek için düzenlemesine benzetebilirim. Kalem kağıt safhası içinse huzura ihtiyacım vardı. Tam bir sessizlikten bahsetmiyorum, ama ne evde çocuklarla ne de Londra'da böyle bir huzuru elde etmem mümkündü. Hazır olduğumu, fikirlerin gerekli olgunluğa eriştiğini içimdeki dinginlikten anlıyordum. Sonra dökülürdü her şey. Bunun sesini duyardım adeta. Oyunun zihnimde ortaya çıkışını görürdüm. Oyuncuların sahnedeki hareketlerini gözümün önüne getirir, seyircinin tepkisini işitirdim. Bu arada en iyi çalıştığım zamanlar güneşin kağıdın üzerinde parladığı saatler olurdu. Işığın kelimelere ilave bir enerji verdiğini düşünmeyi severim.

Yaşadığınız dönemin olaylarından ne kadar etkilendiniz?

Bu soruyu sormanızdan korkuyordum. Tüm sanatçılar yaşadıkları çağa dair yazarlar. Dünyayı içinde bulundukları zaman çerçevesinde görüp yorumlarlar -ya da en azından öyle yapmalıdırlar. Chaucer bu işin ustasıydı. Dolayısıyla ben de daima Kraliçe'yi, sonrasında Kral James'i onurlandırmanın yolunu aradım, fakat hicvi de bir kenara bırakmadım. Örneğin güçsüz bir kral olan IV. Henry'nin hikayesini anlatırken, perilerin kraliçesi Titania'yı bir dangalağa aşık ederken aklımda Kraliçe'miz vardı. Sonra Macbeth'i yarattım, o da tıpkı Kral'ımız gibi sihrin büyüsüne kapılıyor ve *Othello*'daki kötü adamı James (İspanyolca karşılığı Iago'dur bu arada) diye adlandırıyordu.

En kötüsü, 1601 yılında Essex Kontu'nun yandaşlarının kumpanyayı *II. Richard'ı,* tam da onun Elizabeth'i tahttan indirme girişiminin başarısız olduğu akşam sahneye koymalarıydı. Sanırım böylece Londralıların tahta el koymaya çalışan Henry Bolingbroke'dan yana tavır alacağını

düşünmüşlerdi, gerçi kendisi ileride kralı devirip IV. Henry olacaktı. Fakat oyunun sonunda seyirciler krala öyle büyük bir yakınlık duydular ki tahtı ele geçirmeye çalışanın üzerinde durmadılar. O gösteriden dolayı başımız derde girmediği için çok şanslıydık. Tüm hatalarına karşın harika bir savaşçı ve devlet adamı olan Essex Kontu'nun idamını düşündükçe, özellikle de *V. Henry* oyununda ondan "Bağışlayıcı İmparatoriçemizin Generali" diye bahsettiğimi ve İrlanda seferi sonrası muzaffer bir edayla Londra'ya girişini hayal ettiğimi hatırladıkça hala suçluluk duygusuna kapılırım. Bu olay bana bir daha asla kehanette bulunmamam gerektiğini öğretti.

Bu Amaca Yaraşır Bir Sonem Var[11]

11 Veronalı İki Centilmen: 3. Perde, 2. Sahne, Thurio'nun repliği.

Shakespeare'in soneleri ilk kez Thomas Thorpe tarafından derleme olarak 1609 yılında yayınlandı. Kitapta kolayca anlaşılmayan bir ithaf bölümü vardı. "Birbirini takip eden bu soneleri yaratan Bay W H, hiç unutulmayacak olan şairimiz size mutluluk diler. T. T." 154 şiirin ne zaman kaleme alındığı, otobiyografik ya da yaşayan birileri hakkında olup olmadığı, eğer öyleyse bunların kim olduğuna dair ipucu bulunmadığı gibi, Shakespeare'in şiirlerin yayınlanmasını isteyip istemediği de bir muamma. Şimdiki sorular bazı genel varsayımları sorgulamaktadır.

1609 yılında sonelerinizden bir derleme yayınlandı, bunları ne zaman yazdınız? Sonelerinizin kronolojisi konusunda kafam hep karışmıştır.

Gençliğimde bazı soneler yazmıştım, fakat ileriki yıllara kadar istediğim düzeye erişmediler. 1590'larda bir sone patlaması yaşadım, fitili ateşleyen Sör Philip Sidney'in ölümünün ardından 1591'de yayınlanan *Astrophil and Stella* (Astrophil ve Stella) olmuştu. Şiir yapısının gerektirdikleri ve onun mümkün kıldığı katışıksız samimiyet beni cezbetmişti. Nihayet pek çok duygu ve düşünceyi sadece on dört satıra sığdırabileceğimi anladım. Sone biçiminde düşünmeye başladım ve bunlar usulca bazı oyunlarımın içine yerleşti. *Aşkın Çabası Boşuna* oyununda bazı soyluların sone yazmaya çalışıp kendilerini aptal konumuna sokmaları beni epey eğlendirdi! *Romeo*

ve Juliet de bir soneyle başlar ve aşıklar ilk karşılaştıklarında birbirleriyle aynı ortak soneyle konuşurlar. Bu fikir çok hoşuma gitti, sonuçta ilk görüşte aşkı anlatmanın iyi bir yoluydu. Daha basit ve dramatik olmayan bazı sonelerimi yalnızca arkadaşlarımla paylaşarak onların ne düşündüğünü öğrenmek de güzeldi. Bunlar 1590'ların sonlarına doğru bazı çevrelerde bir hayli heyecan uyandırmışlardı. Bir akşam sonelerimden birkaçını aralarında Francis Meres adında bir rahibin de olduğu bir gruba okumuştum. Kendisi sonelerimin "tatlı" olduğunu söylemişti. Pek nazik biriydi.
Bugün eserleriniz arasında en ateşli tartışmalara konu olanlar soneleriniz; farklı uzmanlar farklı şeyler söylüyorlar. Soneleriniz özel hayatınızın ne kadarını yansıtıyordu?

İlk adımla yayınladıklarımın haricindekiler için bir şey söylemek çok zor. Will adıyla tanınıyordum biliyorsunuz, bana öyle hitap edebilirsiniz.

Teşekkür ederim, benim için bir onurdur efendim, yani Will!

Eğer sorduğunuz buysa, sonelerimin hepsi gerçek kişilere yazılmadı. Bazılarını eve, Anne ve çocuklara göndermek üzere yazdım. Diğerleriniyse sadece kendim için yazdım. Londra'da ailemden uzakta yaşamak her zaman kolay değildi. Şehrin insanı ayartan bir cazibesi vardı ve erken yaşta evlenmiş olmamdan anlayacağız gibi, ben de ateşli biriydim. 144. Sone'de, beni avutan genç bir adamdan bahsetmiştim, ancak bu genç hem sevdiğim hem de nefret ettiğim sadakatsiz bir kadına bulaşmıştı. Ayrıca turneye çıktığımızda da kendimi çok yalnız hissederdim. Gece geç saatlerde duygusal gelgitlerimi yatıştırmak için dizelere sığınırdım. Eğer "Didinmekten yorgun düşmüş, yatakta alırım soluğu" dizesiyle başlayan 27. Sone'yi okursanız ne demek istediğimi anlarsınız.
Zihninizde yaptığınız yolculuklardan bahsettiğiniz soneydi o değil mi? En beğendiklerimden biridir.

Zevk sahibi birisiniz. Bana bulaşan keder ve cinsel eziyete dair yazdığım başka sonelerim de oldu, tıpkı açık seçik cinsellik hakkında yazdığım 151. Sone gibi. Bu durum okuyucularımı epey şaşırtmıştı, çünkü o vakit sonelerde böyle şeyler bulamazdınız. Bazen onun ve ona benzeyen diğer sonelerimin basılmasına izin verse miydim diye geçiyor aklımdan. Sonuçta hislerimi yansıtıyorlardı ve ben bunu önemsiyordum.

Bazı soneleriniz tıpkı oyunlarınızdaki konuşmalar gibi geliyor kulağıma. Sizce de öyle mi?

Evet, Othello, Antonius veya Kleopatra gibi karakterlerin adına soneler yazmak bana faydalı gelmişti. *On İkinci Gece'de* Antonio'nun Sebastian'a 108. Sone'yi söylediğini düşünün. Sonra Pembroke ve Southampton'ın muhteşem kontları için yazdıklarım var.

Diğer bir deyişle William Herbert ve Henry Wriothesley. İçlerinden herhangi biri kitabı ithaf ettiğiniz Bay W. H. olabilir mi?

Aman Tanrım, hayır! Zaten ithaf bölümü bana değil, yayıncı Thomas Thorpe'a aitti. Onlarla yalnız kaldığımda düşünmüş olsam da, kamuya açık bir yerde kendilerinden "Bay" diye bahsetmem hiç uygun düşmezdi. Zaten Thorpe sonelerimi bir konta ithaf etmiş olsaydı, eminim daha fazla satardı.

Şiirlerin düzenlenmesi işinden siz mi sorumluydunuz?

Elbette! Üstelik epey zamanımı aldı. Bazen bir sonenin derlemenin belli bir yerinde olması gerektiğini düşünürdüm. 12. Sone bir saatin tik takıyla başlıyordu: "Sayarken tik takını saatin bana zamanı söyleyen..." Çocuk yapmakla ilgili olanları başa koyardım, çünkü öyle uygun görürdüm. Sonelerimi genç erkeklere (ki sayıları çok fazla değildi) ve kadınlara (onların sayısı çok daha azdı) yazdıklarım olarak ayırmayı önemserdim. Hayali konuşmacı, yani "ben", her zaman ben değildim anlayacağınız üzere. O kişi bazen erkek bazen de kadın olurdu, bunu açık açık belirtmenin gerekli olduğunu sanmıyordum. Bazen erkekler bir kadının ağzından çıktığını hayal ettiğim ifadeleri kadınlara okurlardı ezberlerinden, ya da tam tersi olurdu. Şimdiyse gülüyorum buna!

Okuyun Onu Bu Nedenle, Tekrar ve Tekrar[12]

12 First Folio'nun giriş bölümüden.

Shakespeare'in o zamanki oyunlarından çoğu sadece başlığıyla bilinirdi, çünkü hiçbiri basılmamıştı. O hayattayken yazdıklarından sadece yarısı yayınlandı ve anlaşılan, yayın sürecine pek katkısı da olmamıştı. Bazıları, mesela *Hamlet'in* 1603'teki ilk baskısı, değiştirilmiş metinlerden basılmıştı. Aynı eserin 1604'te basılan ikinci versiyonu da dahil olmak üzere diğer oyunlar yazarın kendi müsveddelerinden alınmıştı. Geriye kalanların çoğu, daha önce basılmış olanlarla birlikte 1623'te *First Folio*'da yer aldı. Büyük olasılıkla Shakespeare bunu son yıllarında bazı arkadaşlarıyla planlamıştı.

Will, bildiğiniz gibi siz yaşarken eserlerinizin ancak yarıya yakını basıldı, bu konuda neler hissettiniz?

Aslında oyun sahnelemekten ve kumpanyanın idari işlerine yardım etmekten eserlerin yayınlanması meselesiyle çok ilgilenemedim. Benim için asıl önemli olan sahne performansıydı. Ben Jonson ile aramızdaki farklardan biri de buydu. Oyunlara nasıl sahnelendiklerine dair -genellikle hırçın- önsözler kaleme alır ve arkadaşlarına övgü dizeleri yazdırırdı. Bense tüm bunlara, hatta bazı oyunlarımın değiştirilerek basılmalarına aldırmazdım. *V. Henry* 1600 yılında nakarat kısımları çıkarılarak kısa bir metin halinde yayınlanmıştı. Onunla bile gurur duydum ve bu konuda hiçbir

şey yapmadım. *Kral Lear'ı* ne hale getirdiklerine inanamazsınız! Gerçi bunun bir nedeni ellerinde berbat bir el yazısıyla kaleme aldığım bir kopyanın bulunmasıydı. Diğer taraftan dizgicilerin de çoğu zaman yarı sarhoş gezdiklerinden şüpheleniyorum.

Sorunları düzeltmek için hiçbir şey yapmadınız mı?

En çok *Hamlet'e* yapılanlara kızdım. Dick Burbage'in III. Richard'dan beri en büyük başarısını yakaladığı *Hamlet* 1601 yılında sahnelendiğinde insanlar tiyatroya akın etmişlerdi. Sonra 1603'te üzerinde benim adım olan çok kötü bir versiyonu basıldı. Birkaç oyuncu da arkamızdan iş çevirip yazdıklarımı berbat eden şeyler yaptılar. "Olmak ya da olmamak, işte bütün mesele bu" cümlesinin "Olmak ya da olmamak, evet, mesele burada" halini aldığına inanabiliyor musunuz? İşler benim için bile katlanılmaz olmuştu, bunun üzerine ben de arkadaşlarımı durumu protesto etmeye çağırdım. Asıl elyazmalarımı yayıncı Nicholas Ling'e verdik, kendisi de onları "oyunun gerçek ve mükemmel aslına sadık kalınarak genişletilmiş yeni baskısı" ibaresiyle yayınladı. Ondan sonra yayıncılarla ilişkilerimizde çok dikkatli davranmaya başladık.

Oyun yazmayı bırakmasının ardından, Ben Jonson'ın eserlerini toplu olarak yayınlatmaya hazırlandığını duydum ve aynısını yapmayı düşündüm. *On İkinci Gece veya Siz Nasıl İsterseniz, Julius Caesar* (Ben birkaç gereksiz laf etse de bu oyunuma imreniyordu), *Antonius ve Kleopatra* (bir daha bu oyundaki kadar iyi şiir yazdığımı hatırlamıyorum) ve *Macbeth, Kış Masalı* ve *Fırtına* gibi bazı çok iyi oyunlarım henüz yayınlanmamıştı. Böylece aralarında Dick Burbage, Henry Condell ve seyircilerin "yaşlı kekeme Heminges" dediği John Heminges'in olduğu üç eski arkadaşım ve meslektaşımla bir araya gelerek rakip bir kitap için çalışmalara başladık. Hastalandığımda vasiyetimi yazdım ve her birine benim anıma takılacak birer yüzük alsınlar diye para bıraktım. Sonrasında kitabı hazırlayıp hazırlamadıklarını bilmiyorum.

Daha önceden de belirttiğim gibi bu konu hakkında iyi haberler verebilirimi Ne yazık ki Dick 1619'da öldü, ama diğer ikisi yayınlanmamış oyunlarınızın elyazmalarını bir araya getirdiler, onları yayınlanmış metinler ve kumpanyadaki diğer elyazmalarıyla karşılaştırdılar ve Ben ile diğerlerinden adınıza övgü yazmalarını istediler. Kitabın ön yüzüne

resminizi işlediler ve nihayet 1623'te yayınladılar. Dul eşiniz aynı yıl vefat etmeden önce bu kitabı görmüş olabilir diye düşünüyorum. Kitap gayet iyi iş yaptı. Bilinen adıyla First Folio *sonraki 50 yılda üç baskı daha yaptı ve şu anda dünyadaki en değerli kitaplardan biri.*

Bunu duymak beni çok mutlu etti! Anlaşılan sonunda Ben'in kalbi yumuşamış! İnsanların hala oyunlarımı okuyor olmaları çok güzel bir duygu, ama onun da ötesinde sahnelenebiliyor olmaları inanılmaz heyecan verici...

Yaşam Örgümüz Karmakarışık İpliklerden[13]

13 *Yeter ki Sonu İyi Bitsin:* 4. Perde, 3. Sahne, Birinci Lord'un repliği.

Kariyerinin sonraki evresinde iyi tanınan bir oyun yazarı ve tiyatro adamı olan Shakespeare romantik komediyi ve İngiliz tarihini bırakıp, trajedi ve trajikomedilere (romans olarak da bilinirler) yönelerek çeşitli iyi oyunlar yazmayı sürdürdü. Daha önce bahsettiğimiz ve evi olarak nitelendirdiği Stratford'taki büyük mülke bakarak iyi para kazandığını da söyleyebiliriz. Londra'da kendisine bir ev kurmadı. Tiyatro kumpanyasıyla arasındaki mali ilişkiye dair hiçbir şey bilmiyoruz -gelirini doğrudan yazdığı oyunlardan mı, yoksa kumpanyadaki hissesinden düşen paydan mı sağlıyordu, belli değil. Kesin olan bir şey varsa o da oyunlarının yayınlanmasından çok gelir elde etmediğidir.

Tahminimce Kraliçe Elizabeth'in 1603 yılında ölmesi ve hemen ardından Kral I. James'in tahta çıkması kariyeriniz açısından bir dönüm noktasıydı değil mi?

Evet, Kraliçe ölmeden iki ay kadar önce, 1603 yılının Mart ayında kendisinin önünde bir oyun sahnelemiş-tik. Onun ölümü bir devrin sonuydu, fakat iyi bir sonucu da oldu, çünkü destekçim ve arkadaşım Southamp-ton Kontu, Kraliçe'yi tahttan indirme girişimi başarısız olan Essex Kontu'na yardım ettiği için hapis yattığı Londra Kulesi'nden salıverilmişti. Oradan kurtulduğu için şanslıydı. Kral'ın tahta çıkışı havai

fişekler ve kilise çanlarıyla kutlandı. Birkaç hafta sonra Kral bizi himayesine alıp kraliyet üniforması giyme hakkı tanıdığında büyük heyecan yaşadık, zira böylece tartışmasız en önemli tiyatro kumpanyası olmuştuk. Veba yeniden hortladığından taç giyme töreni ertelendi. Derken nihayet vakit geldi ve Mart 1604'te her birimize geçit töreninde giymek üzere dörder metrelik kırmızı kumaş verildi. Noel sırasında sarayda en az sekiz gösteriye çıktık, Şubat ayında veba salgını hala devam ettiğinden Majesteleri kışı geçirebilmemiz için bize kişi başı 30 sterlin verdi. Bir sonraki Noel'deyse sarayda tam on bir kez sahneye çıktık, bizim açımızdan tam anlamıyla bir zaferdi bu; üstelik Ben'in iki oyununa karşılık oyunların yedisi bana aitti.

Peki, bu dönemde ev yaşantınız nasıldı? Biraz bahsedebilir misiniz?

Londra'dayken kaldığım kiralık odalar temiz, düzgün, fakat çok da lüks olmayan yerlerdi. İdeal bir yaşam tarzı değildi, ancak böylece Stratford'a para yollayıp ailemi istediğim standartlarda yaşatabiliyordum. Yeni Mesken masraflı bir yerdi ve bir uşağa Chapel Yolu'nda bir kulübe satın almıştım. Şehirdeki yatırımlarıma da devam ettim. Babam öldükten bir yıl sonra, yani 1602'de, Susanna için iyi bir evlilik yatırımı olabileceğini düşünerek yaklaşık 400 dönümlük bir arazi satın aldım. Daha sonra 1605 yılında kiliseye 440 sterlinlik bir aşar vergisi ödeyerek daha büyük bir yatırım yaptım ve bu sayede hatırı sayılır bir ilgi görerek ailemizin statüsünü yükselttim. Üzücü olaylar da yaşamadım değil tabii. Bana hayran olan ve tıpkı benim gibi tiyatrocu olmak isteyen kardeşim Edmund 1607 yılında geride babasız bir oğlan bırakarak hayata gözlerini yumdu. Globe yakınlarındaki St Mary Overy'de matem çanları ve defin işlemlerine para ödedim. Hamnet yaşasaydı bunca mali başarı daha anlamlı olabilirdi, ama yine de kızlarımdan birinin oğlunun olmasını ve soyağacımı devam ettirmesini diledim. Belki siz bana neler olduğunu söyleyebilirsiniz.

Sormamanızı umuyordum. Susanna'nın Elizabeth adında bir kızı oldu sadece, zaten siz kendisinin bebekliğini biliyorsunuz. Bununla birlikte Judith'in üç oğlu oldu -ölümünüzden yedi ay sonra doğana sizin adınızı verdiler- ama hepsi genç yaşta vefat etti. Aile isminiz de 1670 yılında ortadan kayboldu.

Bunu duyduğuma çok üzüldüm.

Üzgünüm. Belki aile meselelerini bırakıp mesleki meselelere dönsek daha iyi olacak. Kumpanyanın kaderin-deki bir sonraki büyük olay neydi?

1609 yılında Londra'nın Blackfriars bölgesindeki tiyatronun açılışı olsa gerek. Bu uzun bir destanın sonuydu. Dick'in babası James Burbage burayı 1596'da çok pahalıya almıştı; kafasındaki plan binayı yenilemek ve sonraki yıl tiyatronun kira süresi dolduğunda da kumpanyayı buraya taşımaktı, böylece sabit bir yerimiz olacaktı. Fakat yerel halk ve inanmazsınız ama işverenimiz Lord Cham-berlain de dahil herkes buna karşı çıktı, gerekçeleri ise davul ve trompet seslerimizin ibadetlerini böleceğiydi. Sonuçta Danışma Meclisi projeyi reddetti. Bina bir çocuk kumpanyasına kiralandı, sanırım daha az rahatsızlık vereceğini düşündüler. Derken bizim için daha heyecan verici bir serüven başladı ki vaktimiz kalsaydı ondan bahsetmek isterdim - Globe'u yeniden inşa etmek için tiyatronun kerestelerini nehrin karşısına taşımıştık. 1608'de çocukların kumpanyası yetkililerle anlaşmazlığa düştüve feshedildi, böylece tiyatro boşa çıktı. Burbage binayı satın almak için benim de dahil olduğum bir kampanya başlattı. Araya bir başka veba salgını girse de, nihayet 1609'un sonlarında kışlık yerimizin açılışını yapabildik. Başımıza talih kuşu konmuştu. Globe'dan daha küçük olsa da bir çatısı vardı, böylece hava nasıl olursa olsun istediğimiz zaman oyun sahneleyebilir, *Fırtına'da* Ariel'in kullandığı uçuş mekanizması gibi gösterişli efektlerden yararlanabilirdik. Bu durum son oyunlarımın tarzına da yansıdı, ama onların aynı zamanda Globe'da sahnelenebilir olması gerektiğini de aklımdan çıkarmadım tabii.

Ah Keder, Acınası Keder -Lakin Hepsi Gerçek[14]

[14] *Londra'daki Globe Tiyatrosu'nun İçler Acısı Yanışı Üzerine Bir* Sone'den.

Hayatının son yedi sekiz yılında Shakespeare oyun yazmak için yeniden işbirliğine girişti; önce Tho-mas Middleton'la *Atinalı Timon'u*, ardından da *The Mi-series of Enforced Marriage* (Zorla Evliliğin Istırapları) adlı başarılı bir oyuna imza atmış George Wilkins'le *Pericles*'i yazdı. Sonrasında tek başına kaleme aldığı son başyapıtlarını -*Antonius ve Kleopatra, Coriolanus* ve *Fırtına*- tamamladı. Bunları John Fletcher'la yazdığı *Her Şey Gerçek* (ya da *VIII. Henry), İki Soylu Akraba* ve kayıp olan *Cardenio* takip etti. Shakespeare'in kariyerinin bu evresinde neden böyle işbirliklerine girdiğine veya ömrünün son üç yılında neden oyun yazmadığına dair fikrimiz yok.

Yirmi yıllık kayda değer bir üretim sürecinden sonra 1607'de çalışma alışkanlıklarınız değişime uğramış gibi, bunun nedeni neydi?

Her zamanki gibi farklı olaylar bir araya geldi. Sonsuza kadar böyle devam edemeyeceğimi bildiğimden Tom Middleton ve genç arkadaşım John Fletcher gibi gelecek vaat eden yazarları desteklemek istedim. Önceden de söylediğim gibi Tom'la işbirliğimiz yürümedi ve *Atinalı Timon*'u hiçbir zaman tamamlayamadım. Fakat John'la durum farklıydı. Kendisi çok hoş bir gençti ve kafalarımız daha uyumluydu. O da benim gibi keskin toplum-

sal hiciv yerine romantik lirizmi tercih ediyordu. Benim de ilgimi çeken trajikomediler üzerinde çalışıyordu ve onun kumpanyanın geleceği için önemli bir yazar olacağını düşünüyordum. Zaten ortağı Francis Beaumont'tan ayrıldığı için yardıma ihtiyacı vardı. Yıllarca birlikte yaşamış ve yazmışlardı; aralarında tek bir paravan vardı, yıllarca aynı giysileri ve yatağı paylaşmışlardı... ortada bir de kız vardı, ama aralarındaki ilişkiyi hiçbir zaman tam olarak anlayamadım. 1612'de Francis, Ursula Isley adında varlıklı bir kadınla ilgilenmeye başladı ki onun artık yazmaya ihtiyacı olmadığı anlamına geliyordu bu. 1613'te evlendiler ve kısa bir süre sonra zavallı Francis kalp krizi geçirdi. John birliktelikleri bittiği için müthiş incinmişti. Bu yüzden onu kanatlarımın altına aldım.
Fakat beni gerçekten bitiren şey 1613'te Globe'un yan-masıydı.
Nasıl oldu bu?

Haziranın son salısıydı, güneşli ve ılık bir gündü, *Her Şey Gerçek* adlı oyunumuzu sahneliyorduk.

First Folio'da *bu oyununuz* VIII. Henry *olarak geçiyor, sanırım bu değişiklik İngiliz krallarıyla ilgili yazdığınız diğer oyunlarınızla uyumluluk sağlansın diye ayarlanmış.*

Gerçekten mi? Aslında *Her Şey Gerçek* daha iyi bir isim. Oyunda Aragonlu Catherine'in yargılanmasıyla ilgili önemli bir bölüm var ki tuhaf bir rastlantı eseri bu yargılama bizim oyunlarımızı sahnelediğimiz Blackfriars'taki bu kapalı mekanda gerçekleşmişti. Fakat biz oyunu Globe'da açık gökyüzünün altında sahneledik, çünkü havai fişekleriyle, hasır kaplı sahnesiyle, taç giyme töreni için ayarladığımız figüranlarıyla ve haddinden fazla sayıdaki kostümleriyle (bazılarını soylu işverenlerimizden temin etmiştik) en görkemli oyunlarımızdan biriydi bu.

Her neyse, ikinci ya da üçüncü gösteriydi ve tiyatro hıncahınç doluydu. Her şey iyi gidiyordu, ta ki kralın Anne Boleyn'i etkilemek için maske taktığı sahneye kadar. Havai fişek ve top ateşini planlamak için çok uğraşmıştık. Silahlar sahnenin hemen arkasındaydı ve tabii ki kuru sıkı atıyorlardı, fakat aptal bir figüran topun tıkacını gevşetmiş olmalı ki ateş tiyatronun samandan çatısına düştü. Başlangıçta ufak bir duman vardı ve kimse ciddiye almadı, tüm gözler oyuncuların üzerindeydi, fakat içten içe yanan çatı koca bir alev topuna dönüştü. Oyuncular sahneden kaçıştı ve

seyirciler mümkün olan her noktadan salonu terk ettiler. Zavallı seyircilerden biri tutuşan pantolonunu birayla söndürmek zorunda kaldı. Bir diğeri, ailesinin içeride bıraktığı bir çocuğu kurtarmak için mertçe tiyatroya dönünce alevlere kapıldı. Şansımız yaver gitti de oyun metinlerini ve kostümlerin çoğunu kurtarabildik; oyunlar yansaydı bizim için felaket olurdu. Tüm kaybettiğimiz birkaç eski paltoyla pelerindi ve onlar olmadan da idare edebilirdik.

Daha kötüsü de olabilirmiş!

Öyle tabii, ama yine de derinden etkiledik. Hepimiz o binayı çok seviyorduk. Orayı inşa etmek için keresteleri nehir üzerinden 1599'da Southwark'a getirmiş, on dört yıl boyunca da orada çalışmıştık. *Hamlet, On İkinci Gece ya da Siz Nasıl İsterseniz, Kral Lear* gibi en iyi oyunlarım ilk kez orada sahnelenmişti. Ayrıca çok ciddi bir mali kayıptı. Budala bir şarkı yazarının yemeyip içmeyip yazdığı şarkı daha saatler geçmeden şehirde duyulmaya başladı. Şarkıda tiyatroyu yeniden inşa edersek, çatıyı samanla değil de kiremitle kapatmamız salık veriliyordu. Aslında haklıydı, zaten biz de öyle yaptık. Bir yıl içinde yeni bir tiyatro inşa ettik. Fakat bu olay canımı çok sıktı ve sonrasında tek başıma hiç oyun yazmadım.

Size, yaklaşık dört yüz yıl sonra asıl yerine çok yakın bir yerde yeni bir Globe inşa edildiğini söyleyebilmekten mutluluk duyuyorum. Oyunlarınız orada her yaz binlerce seyirci karşısında oynanıyor.

Harika! Top atışına dikkat etmelerini söyleyin.

Peki, ondan sonra ne yaptınız?

Stratford'ta daha fazla zaman geçirmeye başladım, yine de ara sıra Londra'ya gitmeyi sürdürdüm. Bazı üzücü olaylar oldu. Geriye kalan iki erkek kardeşim de vefat etti; 1612'de Gilbert, sonraki yıl ise Richard. Stratford'un hemen dışında Welcombe'da sahip olduğum araziyi çevirirken bir sıkıntı yaşadım, ardından kızım Judith'in 1616'da evlendiği Thomas Quiney'yle ilgili berbat skandal geldi. Bu yüzden vasiyetimi değiştirdim ve derken hastalandım. Muhtemelen sonrasına dair benden daha çok şey biliyorsunuzdur.

Ne Kadar Büyüm Varsa Artık Uçtu Yok Oldu[1]

Shakespeare'in şahsi elyazmalarından hiçbiri günümüze ulaşamadı. Elimizde ne onun tarafından yazılmış bir mektup ya da günlük ne de ailesini anımsatan bir şey var. Her ne kadar üzücü olsa da şaşırtıcı bir şey değil bu. Hakkında bildiğimiz şeylerin çoğu Shakespeare'in yazdıklarından çıkarılmak zorundaydı. Bunların arasında en özel olanları soneleri gibi durmaktadır. Oyunlarına baktığımızda karşımıza -onun en sıkı okuyucularından şair John Keats'in tabiriyle- bir "bukalemun şair" çıkar, bu yüzden yazdıklarından kendi bakış açısını belirlemek son derece zordur. Her okuyucu ya da izleyici onun eserlerinin ardındaki akla ve kişiliğe dair kendi izlenimini oluşturmak durumundadır.

Keşke elimizde otobiyografik, ya da kurmaca olmayan yazılarınız olsaydı!

Sonraki kuşakların bana karşı kişisel bir ilgi duyacaklarını hiç düşünmedim. Daha çok eserlerime önem verdim. Sonuçta bir adamın özel hayatı, iç dünyası şahsi notlar bıraksa da bırakmasa da özel kalmalı.

En çok hangi oyunlarınızı sevdiniz?

Seçmesi çok zor. İnsanları güldürmekten hep hoşlandım, mesela *Aşkın Çabası Boşuna* ve *On İkinci Gece ya da Siz Nasıl İsterseniz* oyunlarındaki gizlice dinleme sahneleri gibi. Ama *Kral* Lear'da oyunun sonunda Cordelia'nın ölmesi ya da Hamlet'in çelişkili duygu halleri gibi izleyicinin beklentilerini aşan yeni ve farklı şeyler denemeyi de severdim. Şiirimin tüm

salonu sessizliğe bürümesi ve bazı sahnelerin seyirciyi büyülemesi harikaydı. *Antonius ve Kle-opatra* en tutkulu eserimdi -her şeye zemin yaratan mizah ve şiirle harmanlanmış, üç farklı kıtada geçen sahneler mevcuttu. Falstaff'ın ölümünü açıklamam herkesi gözyaşlarına boğardı, fakat muhtemelen içlerinde en dokunaklısı *Kış* Masalı'ydı. Hermione'nin sözde heykeli canlanır, 16 yıl sonra kocasını ve kızını ilk kez görür ve geçen zamanın onları nasıl değiştirdiğine tanık olur... ne diyebilirim? Eşim Anne *Kış Masalı*'nın en sevdiği oyun olduğunu söylerdi, o yüzden bu eserimi özellikle sever ve onunla gurur duyarım.
Çok dokunaklı. Hayatınız işinizle tamamlanmış.

Ailemle de. Hamnet'in ölümü hayatımın en kederli anıydı... Fakat insan yaşamaya devam ediyor. Ayrıca sevgili anne ve babamın ne kadar başarılı olduğumu görmeleri de beni çok memnun etti.

Stratford'taki Holy Trinity Kilisesi'nin tapınağında bir anıtınız var. Üzerindeki Latince satırlarda sizin "öğüt vermede bir Nestor, akılda bir Sokrates ve sanatta bir Vergilius" olduğunuz yazılı. Siz nasıl hatırlanmak isterdiniz?

Gerçekten gururum okşandı. Hem de bir tapınakta! Muhtemelen Ben Jonson'ın işidir, tüm o klasik isimler. Gerçi Nestor biraz belirsiz bir övgü olmuş. *Troilus ile Kressida*'yla saygı uyandırmış olsa da çok mantıksız biri. Sanırım iyi bir dinleyici olmamdan dolayı bu fikir oluşmuş. Alakasız veya münasebetsiz diye algılanabilecek tavsiyeler vermek konusunda hep dikkatli olmama rağmen, insanlar her tür konuda lafıma güvenirler, en çok da cinsellik konusunda. İnsanlar bu konuyla epey alakadarlar. Sokrates'e gelecek olursak... Bu daha çok benim diyaloglardaki düşüncelerin ve kelimelerin dünyayı şekillendirip değiştirme gücüne inancımla ilgili olmalı. Vergilius? Tanrı bilir! Sıradanın olağanüstü olabilme ihtimalinden büyülenmişimdir hep, fakat bana giydirilen gömlek çok büyük görünüyor. Nihayetinde yazdığım her şeye çocukluğumun kasabasını, bildiğim ve sev-diğim Warwickshire'ı, Stratford'u taşıyabilen biri olarak anılmak isterim. Para kazandım, güzel bir ev satın aldım, hanedan arması elde ettim, ailemi besleyip büyüttüm ve hem yazılı olarak hem de sahnede söylenen sözlerle birçok insanı eğlendirdim. Sonuçta "Bütün dünya bir sahnedir. Ve kadın

erkek herkes ancak birer oyuncu”dur. Bunun ötesinde de söylenecek çok fazla şey yok.

Will size söylemek ve sormak istediğim çok şey var aslında, fakat epey vaktinizi aldım. Sizinle konuşmak benim için büyük bir ayrıcalıktı. Dünyadaki bütün zamana sahip olsaydık, size merak ettiğim birçok şeyi sorardım ve bana misliyle karşılık vereceğinizden hiç kuşkum olmazdı.